

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

ДЕРИЧ МИХАЙЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

052 – Політологія

(освітня програма – Політологія)

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

Лендзел Мирослава Олександрівна
доктор політичних наук, професор

Ужгород – 2024

Реєстрація № 07
(номер)

« 02 » грудня 2024 р. ПВ Ганна Говханян
(підпис лаборанта кафедри) (ім'я, прізвище)

Дипломна робота допущена до захисту

Завідувач кафедри політології і державного управління

АК
(підпис)

Анатолій КЛЮЧКОВИЧ

ДОКТОР ПОЛІТИЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТ

(науковий ступінь, вчене звання)

« 02 » грудня 2024 р.

Рецензент АК
(підпис)

Анатолій Головка
(ім'я, прізвище)

к.політ.н., доц
(науковий ступінь, вчене звання)

Faculty of the Social Sciences

Department of Political Science and Public Administration

PROSPECTS FOR REFORMING UKRAINE'S NATIONAL SECURITY
STRATEGY IN THE CONTEXT OF RUSSIA'S ARMED AGGRESSION

ABSTRACT

Russia's aggression, which began in 2014 with the annexation of Crimea and the initiation of military actions in eastern Ukraine, served as a catalyst for a radical shift in the country's security approaches. This issue became particularly acute following the full-scale invasion in 2022, which introduced new challenges to Ukraine's defense capabilities and strategic planning. In these circumstances, reforming the national security strategy is not only a matter of survival but also a guarantee of the country's sustainable development in the future.

In the context of modern warfare, the nature of threats has significantly transformed, necessitating the adaptation of strategic documents and institutional mechanisms to new realities. Contemporary hybrid warfare combines traditional military actions with cyberattacks, information warfare, and economic pressure, complicating the threat response system. Ukraine's national security strategy, developed in previous years, requires substantial updates to account for new warfare technologies, the need to strengthen strategic alliances, and integration with NATO. Furthermore, this process demands active participation from international partners and effective cooperation with global organizations, which is a crucial factor in countering external aggression.

A foundation for this research is the analysis of changes in the global geopolitical landscape and Ukraine's role within the European security architecture. Since the onset of Russian aggression, Ukraine has been actively seeking new cooperation models with leading global actors, particularly in the security domain.

The experience of international support for Ukraine, including the provision of weapons, intelligence, and military assistance, underscores the relevance of aligning the national security strategy within a global security framework. Given that Russia is a source of destabilization not only in Ukraine but also globally, the development of new security models in Ukraine may serve as an important example for other nations facing aggression.

Moreover, current reforms in Ukraine's defense sector require scientifically grounded approaches and strategic planning. Analyzing the experiences of other states that have successfully implemented security reforms under conditions of war or threat of aggression is an essential component for creating an effective national strategy. Specifically, the adoption of new technologies, modernization of the armed forces, implementation of NATO standards, and adaptation to the specifics of hybrid warfare are critically necessary for ensuring effective defense.

Thus, the relevance of researching the reform of Ukraine's national security strategy lies in the need for a comprehensive analysis and modernization of existing approaches to protect national interests amid ongoing Russian aggression. This issue is critically important for preserving Ukraine's sovereignty and territorial integrity, as well as securing its place within the global security system.

The aim of the bachelor's thesis is to analyze national cultural societies as interest groups representing minority ethnic communities in Ukraine.

In the context of this general aim the author solves the following tasks:

- 1) to describe the theoretical and methodological approaches to the study of national minorities in Ukrainian public life.
- 2) to analyze the constitutional and legal status of national minorities in Ukraine.
- 3) to determine the specificity of the formation and activities of Ukrainian national cultural societies.
- 4) to highlight the features of political participation of non-governmental organizations of national minorities in Ukraine.

The object of thesis is national cultural associations of ethnic communities in Ukraine, which protect the social, cultural, and economic rights of their members.

Subject matter of the study is the genesis, structure, and main activities of public associations of national minorities in Ukraine.

Structure of the thesis includes an introduction, three chapters, conclusions and bibliography (64 titles).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ	12
1.1. Поняття національної безпеки в сучасних умовах.....	12
1.2. Теоретичні основи стратегічного планування у сфері національної безпеки	19
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЧИННОЇ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	28
2.1. Історичний контекст та еволюція стратегій національної безпеки України	28
2.2. Оцінка ефективності чинної стратегії національної безпеки.....	37
Висновки до розділу 2	47
РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ	48
3.1. Військово-політична складова	48
3.2. Невійськові виклики безпеки України.....	60
3.3 Перспективи реформування стратегії національної стратегії.....	72
Висновки до розділу 3	78
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	86
ДОДАТКИ	95

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗСУ – Збройні Сили України

НБС – Національна безпекова стратегія

СБУ – Служба безпеки України

ГШ ЗСУ – Генеральний штаб Збройних Сил України

ДСНС – Державна служба України з надзвичайних ситуацій

РНБО – Рада національної безпеки і оборони України

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

МОУ – Міністерство оборони України

МЗС – Міністерство закордонних справ України

КМУ – Кабінет Міністрів України

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ЄС – Європейський Союз

ВСТУП

Актуальність теми дослідження у сучасних умовах збройної агресії російської федерації проти України, питання національної безпеки набувають особливої важливості як на державному, так і міжнародному рівнях. Агресія росії, що почалася у 2014 році з анексії Криму та розгортання військових дій на сході України, стала каталізатором для радикальної зміни підходів до забезпечення безпеки країни. Особливої гостроти ця проблема набула після повномасштабного вторгнення у 2022 році, яке відкрило нові виклики для обороноздатності України та її стратегічного планування. В цих умовах реформування стратегії національної безпеки стає не лише питанням виживання, а й гарантією сталого розвитку держави у майбутньому.

В умовах сучасної війни характер загроз зазнав суттєвих змін, що обумовлює необхідність адаптації стратегічних документів та інституційних механізмів до нових реалій. Сучасна гібридна війна поєднує класичні військові дії з кібератаками, інформаційною війною, економічним тиском, що ускладнює систему реагування на загрози. Українська стратегія національної безпеки, розроблена у попередні роки, потребує суттєвих змін для врахування нових технологій ведення війни, необхідності посилення стратегічних союзів та інтеграції з НАТО. Крім того, цей процес потребує активної участі міжнародних партнерів та ефективної співпраці з глобальними організаціями, що є важливим фактором у відбитті зовнішньої агресії.

Підґрунтям для дослідження стає аналіз зміни глобальної геополітичної ситуації та ролі України в європейській безпековій архітектурі. Від початку російської агресії Україна активно шукає нові моделі співпраці з провідними світовими акторами, зокрема у сфері безпеки. Досвід міжнародної підтримки України, включаючи надання озброєнь, розвідданих та військової допомоги, підкреслює актуальність інтеграції національної безпекової стратегії у контекст глобальної безпеки. Оскільки росія є джерелом дестабілізації не

лише в Україні, а й на глобальному рівні, розробка нових безпекових моделей може стати важливим прикладом для інших країн, що протидіють агресії.

Крім того, сучасні реформи у секторі оборони України потребують науково обґрунтованих підходів та стратегічного планування. Аналіз досвіду інших держав, які успішно впровадили реформи у сфері безпеки в умовах війни або загрози агресії, є важливою складовою для створення ефективної національної стратегії. Зокрема, врахування новітніх технологій, модернізація збройних сил, впровадження стандартів НАТО та адаптація до специфіки гібридної війни є критично необхідними для забезпечення ефективної оборони.

Отже, актуальність дослідження реформування стратегії національної безпеки України полягає у необхідності комплексного аналізу та оновлення існуючих підходів до захисту національних інтересів в умовах тривалої російської агресії. Це питання є критично важливим для збереження суверенітету та територіальної цілісності України, а також для забезпечення її місця у глобальній системі безпеки..

Об’єкт дослідження – система національної безпеки України в умовах зовнішньої агресії.

Предмет дослідження – механізми та перспективи реформування стратегії національної безпеки України у відповідь на збройну агресію російської федерації.

Мета дослідження – проаналізувати теоретичні та практичні засади реформування стратегії національної безпеки України в контексті сучасних викликів з боку росії та запропонувати шляхи підвищення її ефективності..

Завдання роботи:

1. дослідити поняття національної безпеки в сучасних умовах;
2. висвітлити теоретичні основи стратегічного планування у сфері національної безпеки;
3. проілюструвати історичний контекст та еволюцію стратегій національної безпеки України;
4. оцінити ефективність чинної стратегії національної безпеки;

5. схарактеризувати виклики національній безпеці України в умовах збройної агресії росії;
6. дослідити військово-політична складову;
7. проаналізувати невійськові виклики безпеки України.

Методи дослідження. У магістерській роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів для досягнення поставленої мети дослідження перспектив реформування стратегії національної безпеки України в умовах збройної агресії Росії. Застосовані методи дозволяють всебічно проаналізувати сучасний стан та виклики національної безпеки України, а також запропонувати можливі напрями її реформування.

Історичний метод:

Використаний у розділі 2.1 для дослідження історичного контексту та еволюції стратегій національної безпеки України. Цей підхід дозволяє прослідкувати зміни в національних стратегіях безпеки протягом різних етапів розвитку країни, особливо в умовах російської агресії.

Системний підхід:

Цей метод застосовано для комплексного аналізу системи національної безпеки України у розділі 1.2 та 3.1, де розглядаються її елементи та взаємозв'язки. Системний підхід дозволяє визначити, як політичні, військові, соціальні та економічні фактори взаємодіють у сфері національної безпеки.

Структурно-функціональний аналіз:

Використаний для оцінки ефективності чинної стратегії національної безпеки у розділі 2.2. Цей метод дозволяє аналізувати функціонування національної безпекової системи, виявляти її недоліки та сильні сторони, що є важливими для реформування.

Прогностичний метод:

Застосовано у розділі 3 для визначення перспектив розвитку національної безпеки України та можливих сценаріїв розвитку подій у контексті збройної агресії Росії. Прогностичний підхід допомагає

запропонувати рекомендації щодо реформування безпекової стратегії з урахуванням сучасних та майбутніх викликів.

Метод аналізу і синтезу

Використовується на всіх етапах дослідження для узагальнення зібраних даних, формулювання висновків та пропозицій щодо реформування стратегії національної безпеки України..

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

Теоретичне значення курсової роботи полягає в систематизації знань та поглибленому аналізі теоретичних підходів до вивчення національної безпеки, а також процесів її реформування. Дослідження дозволяє краще зрозуміти сутність, основні принципи та концепції національної безпеки, а також актуальні проблеми, які впливають на стабільність і розвиток держави. Крім того, курсова робота допомагає формувати обґрунтовану базу для подальших наукових досліджень у сфері безпеки, що може бути корисним для студентів, дослідників і фахівців, які вивчають або працюють у галузі національної безпеки. Теоретичний аналіз дає можливість виокремити ключові підходи до забезпечення безпеки, розкрити механізми взаємодії між елементами національної безпеки та дослідити моделі управління безпекою в умовах сучасних викликів.

Практичне значення курсової роботи полягає в тому, що результати та висновки, отримані під час дослідження, можуть бути застосовані у розробці заходів для вдосконалення системи національної безпеки в реальних умовах. Це важливо для аналізу практичних аспектів реформування безпеки в контексті поточних політичних, економічних та соціальних процесів. Робота може слугувати джерелом інформації та методологічною основою для представників органів влади, аналітичних центрів та державних інституцій, які займаються питаннями безпеки. Практичні рекомендації щодо вдосконалення системи національної безпеки, які надаються в курсовій роботі, можуть знайти застосування під час розробки стратегічних документів і заходів, спрямованих

на підвищення рівня безпеки, а також сприяти покращенню підготовки фахівців у цій галузі.

Ступінь наукового вивчення проблеми

У своїх дослідженнях питання національної безпеки України в умовах воєнного стану, численні автори розглядають різні аспекти безпеки, від економічних загроз до стратегічних і правових аспектів.

Автори, такі як Т. Гудима, розглядають міжнародний досвід забезпечення національної безпеки та висновки для України, що включають аналіз порівняльної ефективності систем безпеки різних країн. Ю. Січень фокусується на висновках міжнародних заходів для забезпечення миру в Україні, акцентуючи на дипломатичних і стратегічних підходах. Інші дослідники, такі як О. Резнікова, пропонують стратегічний аналіз безпекового середовища України, вивчаючи еволюцію стратегій національної безпеки та їх вплив на економічну безпеку держави. С. Гордієнко і І. Семенюк вивчають стратегічне планування у сфері державної безпеки, зокрема його застосування в умовах гібридної війни. З іншого боку, О. Білий зосереджується на основних напрямках забезпечення національної безпеки держави, досліджуючи правові та організаційні аспекти.

Ці дослідження підкреслюють багатогранний підхід до проблеми національної безпеки, що включає аналіз економічних, правових, стратегічних та міжнародних аспектів забезпечення безпеки України в умовах сучасних загроз.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури і додатків. Обсяг основної частини роботи становить 68 сторінок, список використаних джерел налічує 64 позиції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

1.1. Поняття національної безпеки в сучасних умовах

Теоретичні засади національної безпеки є важливим підґрунтям для розуміння сутності та завдань безпекової політики держави. Сучасні виклики, зокрема глобалізаційні процеси, збройні конфлікти, інформаційні загрози та економічна нестабільність, створюють нові умови для розробки та впровадження стратегій національної безпеки. Реформування цих стратегій вимагає системного аналізу теоретичних концепцій безпеки, які визначають як внутрішні, так і зовнішні загрози. В цьому розділі увагу приділено аналізу основних понять та категорій, що формують теоретичну базу національної безпеки, а також ролі стратегічного планування у її забезпеченні.

Поняття національної безпеки є багатограним та динамічним, оскільки воно охоплює всі аспекти функціонування держави: політичні, економічні, соціальні, екологічні та військові. У сучасних умовах це поняття зазнало суттєвих трансформацій, пов'язаних із розвитком глобалізаційних процесів, поширенням гібридних загроз та зростанням впливу недержавних акторів на світову політику. Сучасна національна безпека передбачає не лише захист територіальної цілісності та суверенітету держави, але й гарантування стабільності внутрішнього розвитку, захист прав і свобод громадян, стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз.

Національна безпека є однією з найскладніших і найдинамічніших складових державного управління. Це комплексна система, що складається з взаємопов'язаних елементів, які постійно реагують на зміни як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. У зв'язку з цим, для досягнення цілей національної безпеки державі потрібні не тільки великі ресурси, але й здатність адаптуватися до нових викликів та загроз, які постійно виникають. Національна безпека повинна розглядатися як нестабільний об'єкт державного

управління, що перебуває в постійній динаміці під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Основною складністю є те, що важко точно визначити, коли саме будуть досягнуті основні цілі політики національної безпеки. Навіть після досягнення цих цілей, їх підтримання є складним завданням, оскільки сили, що впливають на національну безпеку, змінюються адаптивно разом із системою державного управління. Іншими словами, досягнення стабільного стану національної безпеки неможливе раз і назавжди. Це вимагає постійного державного контролю та управління для забезпечення відповідності сучасним викликам і загрозам [63, с. 4-5].

Будь-яка стратегія в галузі національної безпеки та оборони (далі – Концепція НБ) є нормативно-правовим документом, що відображає комплекс офіційних науково обґрунтованих підходів держави до принципів, методів та механізмів її забезпечення. Вона є концептуальною основою для розробки моделі забезпечення національної безпеки у певній сфері. Її створення диктується потребою у встановленні організаційно-правових підвалин для функціонування суб'єктів публічного управління у цій сфері. Тому визначені в Концепції НБ мета, принципи, підходи, цільові орієнтири та можливі методи й механізми її втілення загалом формують концептуальний задум вищого політичного керівництва щодо реалізації національних інтересів на довгострокову перспективу. В умовах сучасних змін у геополітичному, геоекономічному та геокультурному середовищі, а також зміни зовнішніх і внутрішніх чинників формування та реалізації національних інтересів, цей період не має перевищувати 10 років [40, с. 340].

Важливо врахувати різні підходи до визначення національної безпеки, що існують у сучасній науковій літературі. Як зазначають автори, поняття "національна безпека" є складною кількісно-якісною характеристикою соціальної системи. Вона включає не лише оцінку захищеності від потенційних і реальних загроз, а й відображає вплив тенденцій розвитку суспільства та умов його функціонування. Тобто, національна безпека

забезпечує стабільне існування соціальної системи відповідно до її природи та вимог [32].

Різні дослідники пропонують свої підходи до трактування цього поняття. Наприклад, національну безпеку визначають як захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави в різних сферах діяльності від внутрішніх та зовнішніх загроз, що сприяє стійкому розвитку країни. Водночас, існує ширше бачення, де національна безпека розглядається як сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі та стратегії держави в галузі захисту особистості, суспільства й держави від загроз різного характеру – політичних, економічних, екологічних, інформаційних тощо. Він також підкреслює важливість врахування ресурсів та можливостей держави в забезпеченні безпеки [32, с. 103].

Проблемі визначення національної безпеки в Україні приділялася увага багатьох дослідників, таких як Вагапов, Гончаренко та Лисицин. Вони визначають національну безпеку як категорію, що характеризує ступінь захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи, суспільства та держави від загроз. Це визначення фокусується на двох основних категоріях: особистості та державі, підкреслюючи важливість прав та інтересів індивідів для загальної безпеки держави.

Подібний підхід спостерігається і в американській концепції національної безпеки, що базується на теорії «національних інтересів». Згідно з цією моделлю, запропонованою У. Ліппманом, національна безпека є частиною національних інтересів. Цю концепцію також підтримували Бруді, Гальперін та інші.

Колишній міністр оборони США Г. Браун визначав національну безпеку як здатність зберігати територію, підтримувати економічні відносини і захищати інститути та систему управління від зовнішнього негативного впливу. Він підкреслює необхідність забезпечення безпеки на всіх рівнях та підтримання міжнародних відносин як частину загальної стратегії національної безпеки [64, с. 36-37].

Інше трактування національної безпеки полягає у здатності нації задовольняти свої потреби, необхідні для самозбереження та розвитку, з мінімальними ризиками для базових цінностей, що існують у поточному стані. Це підкреслює важливість не лише захисту, але й підтримки стійкості та поступу соціальної системи [32, с. 103].

Пол Віотті у книзі "Національна безпека США: нові загрози, старі реальності" аналізує національну безпеку з позиції Вольфєрса, підкреслюючи її суб'єктивний характер. Він стверджує, що концепція національної безпеки є соціальною конструкцією, що інтегрується у свідомість ухвалювачів рішень та їхніх радників, і завжди підлягає різним інтерпретаціям.

Згідно з Віотті, національна безпека перебуває у постійній динаміці, зокрема через глобалізацію. Концепція безпеки постійно змінюється залежно від перспективи та розумінь ухвалювачів рішень. Він вважає, що ці зміни зумовлені різними точками зору, які впливають на процес прийняття рішень. У своїй книзі Віотті також розглядає нові виклики національної безпеки XXI століття, такі як міжнародна організована злочинність, зміни клімату, безпека здоров'я, поширення зброї масового знищення, кіберзлочинність і насильницькі недержавні актори. Ці питання ускладнюють пріоритети національної безпеки, особливо в умовах глобалізованого світу.

Віотті підкреслює, що сучасна національна безпека потребує міжнародної співпраці, адже багато проблем не можуть бути вирішені однією державою. Співпраця з союзниками, міжнародними організаціями та іншими державами є ключовою [60, с. 211].

На сучасному етапі розвитку науки безпекознавства національну безпеку можна розглядати через кілька ключових складників. Безпека особистості визначає рівень захисту індивідуальних прав і свобод. Державна безпека охоплює захист країни від як зовнішніх, так і внутрішніх загроз. Громадська безпека фокусується на захисті особистості та суспільства від внутрішніх загроз. До інших важливих складників відносяться техногенна безпека, що стосується захисту від техногенних ризиків, екологічна безпека та

захист від стихійних лих, економічна безпека, енергетична безпека (як частина економічної безпеки), інформаційна безпека та кібербезпека.

Основні об'єкти національної безпеки включають громадян, їхні права та свободи, суспільство з його духовними і матеріальними цінностями, а також державу, її конституційний устрій, суверенітет і територіальну цілісність.

Важливими чинниками впливу на національну безпеку є:

- національна незалежність і суверенітет, територіальна цілісність держави.
- розвиненість громадянського суспільства, рівень демократизму, якість законодавчої бази правової держави та захищеність особи.
- економічні можливості держави.
- стан збройних сил, їхня боєдатність і боєготовність.
- національне визначення та самобутність.
- розвиток національної самосвідомості й культури.
- наявність загальної стратегії національного розвитку, «національної ідеї» та загальновизначених цілей.
- національна згода та єдність.
- внутрішньополітична стабільність.
- готовність політичних сил реалізувати загальновизначені цілі.

Основні завдання забезпечення національної безпеки включають захист державного і суспільного ладу, територіальної недоторканності і суверенітету, політичної та економічної незалежності нації, здоров'я нації, охорону громадського порядку, боротьбу зі злочинністю, забезпечення техногенної безпеки та захист від стихійних лих [23].

Відтак, у контексті сучасних умов поняття «національна безпека» включає в себе не лише захист держави від зовнішніх загроз, але й охорону інтересів окремих громадян. Аналіз визначень «національної безпеки», як українських, так і міжнародних, підкреслює, що безпека особи та держави є центральними елементами цієї концепції. Національна безпека розглядається

як здатність нації захищати своїх громадян та внутрішні цінності від загроз, включаючи загрози з боку держав-агресорів та терористичних організацій [64].

В сучасному контексті національна безпека вже не зводиться лише до військової оборони. Після закінчення холодної війни стало очевидним, що визначення національної безпеки потрібно розширити. Сьогодні важливо враховувати нові аспекти, такі як економічна стабільність, розвиток інфраструктури та інтеграція в міжнародні організації. В політичному аспекті це може призвести до перепрофілювання програм внутрішньої політики, що часто супроводжується перенаправленням ресурсів з армії на інші сфери.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», ухваленого в 2018 році, ключовими національними інтересами є:

1. Державний суверенітет і територіальна цілісність, забезпечення демократичного конституційного ладу та недопущення втручання у внутрішні справи України.

2. Сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства та держави для підвищення рівня та якості життя населення.

3. Інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір, а також розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами, включаючи набуття членства в Європейському Союзі та НАТО [36].

Отже, проведений аналіз теоретичних засад національної безпеки дозволяє сформулювати кілька ключових висновків. Поняття національної безпеки в сучасних умовах є надзвичайно багатогранним та динамічним, охоплюючи не лише традиційні загрози, такі як збройні конфлікти, а й нові виклики, пов'язані з глобалізацією, інформаційними війнами та змінами клімату. Національна безпека – це не статичний стан, а постійний процес адаптації до мінливого зовнішнього середовища. Для забезпечення ефективної національної безпеки необхідний комплексний підхід, який включає в себе не лише військову складову, а й економічну, соціальну, екологічну та інформаційну безпеку.

Сучасні концепції національної безпеки акцентують на важливості людського розвитку, сталого економічного зростання та інтеграції в міжнародні структури. Водночас, зберігається необхідність захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. Ключовими викликами для національної безпеки в XXI столітті є гібридні війни, кіберзагрози, екстремізм та тероризм, а також зміни клімату. Для успішного протистояння цим викликам необхідна розробка та впровадження ефективних стратегій національної безпеки, які враховують як внутрішні, так і зовнішні фактори. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародне співробітництво, розвиток технологій та підвищення рівня обізнаності населення щодо загроз національній безпеці.

Проведений аналіз підтверджує, що поняття національної безпеки є надзвичайно складним і багатограним. Воно охоплює широкий спектр питань, від традиційних загроз до нових викликів, пов'язаних зі змінами в глобальному середовищі. Для забезпечення ефективної національної безпеки необхідний системний підхід, який враховує як внутрішні, так і зовнішні фактори. Лише за таких умов можна забезпечити стабільний розвиток держави та захист її національних інтересів.

Отже, проведений аналіз теоретичних засад національної безпеки дозволяє зробити висновок про її багатогранність та динамічність у сучасних умовах. Поняття національної безпеки вже давно вийшло за рамки традиційного розуміння військової оборони. Сьогодні воно охоплює широкий спектр сфер, від економічної та соціальної стабільності до інформаційної безпеки та захисту довкілля.

Ключовою особливістю сучасної національної безпеки є її комплексний характер. Забезпечення безпеки держави вимагає скоординованих зусиль різних державних органів, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Ефективна система національної безпеки повинна бути побудована на міцній нормативно-правовій базі, адекватних ресурсах та високому рівні професіоналізму персоналу.

Одним із найважливіших викликів для національної безпеки в ХХІ столітті є зростання нетрадиційних загроз, таких як кіберзагрози, тероризм, екстремізм та зміни клімату. Ці загрози мають транснаціональний характер і вимагають міжнародного співробітництва для їх подолання.

У контексті глобалізації та інтеграційних процесів національна безпека набуває все більшого значення. З одного боку, глобалізація створює нові можливості для розвитку, з іншого – вона посилює взаємозалежність держав і робить їх більш вразливими до зовнішніх впливів. Тому, забезпечення національної безпеки є невід’ємною умовою успішної інтеграції в світове співтовариство.

Національна безпека – це не статичний стан, а динамічний процес, який потребує постійного оновлення та адаптації до змінюваних умов. Для забезпечення ефективної національної безпеки необхідно проводити регулярний аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища, розробляти нові стратегії та інструменти, а також залучати до цього процесу широке коло зацікавлених сторін.

1.2. Теоретичні основи стратегічного планування у сфері національної безпеки

Стратегічне планування у сфері національної безпеки є важливою складовою державної політики, яка забезпечує ефективну реакцію на виклики, загрози та ризики, що постають перед країною. В умовах сучасного глобалізованого світу, де загрози стають дедалі більш комплексними та непередбачуваними, теоретичні засади стратегічного планування набувають особливої ваги. Вони ґрунтуються на міждисциплінарному підході, що поєднує концепції управління, безпеки, права, економіки та соціальних наук. Знання та правильне застосування цих основ дозволяє державам розробляти довгострокові стратегії, що сприяють захисту національних інтересів та стабільному розвитку суспільства.

Стратегічне планування у сфері національної безпеки є важливою складовою державної політики, яка базується на законодавчих актах, що визначають основні засади забезпечення національних інтересів. Основними правовими документами, що регулюють це питання в Україні, є Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України», а також міжнародні договори та угоди, ратифіковані Верховною Радою України. Ці документи формують фундамент для розробки стратегії національної безпеки, яка забезпечує захист національних інтересів та безпеку держави.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», стратегія національної безпеки (НБ) є ключовим документом, що визначає загрози національним інтересам, а також формує цілі, завдання та механізми захисту держави. Стратегія виконує роль базового інструменту для формування і реалізації державної політики у цій сфері. Вона визначає пріоритети національних інтересів, що вимагають реалізації у середньо- та довгостроковій перспективі.

У сучасній практиці багато країн використовують концепції національної безпеки або аналогічні документи, що спрямовані на реформування системи забезпечення національної безпеки (СЗНБ). Основна мета цих документів — визначення стратегічних орієнтирів, які стосуються не лише оборонної політики, а й соціально-економічних та інституційних аспектів державної безпеки.

До основних завдань стратегічного планування у сфері національної безпеки належить:

- аналіз системи національних інтересів, що включає їх класифікацію, оцінку сучасного стану та тенденцій розвитку;
- оцінка поточних і потенційних загроз національній безпеці;
- визначення можливостей та обмежень у сфері захисту національних інтересів;

- розробка та реалізація державної політики, спрямованої на реформування сектору безпеки та оборони, а також підвищення ефективності його роботи.

Головна мета Стратегії НБ України полягає у забезпеченні стійкої національної безпеки, що гарантує права і свободи громадян, економічний та соціальний розвиток держави, а також її міжнародний авторитет. Стратегія слугує організаційно-правовою основою для планування діяльності органів державної влади у сфері національної безпеки та є обов'язковою до виконання усіма державними органами.

Значення стратегічного планування полягає також у формуванні основ для розробки інших важливих документів, таких як воєнна доктрина, стратегії інформаційної безпеки, кібербезпеки, програми реформування сектору безпеки та оборони тощо. Стратегія НБ є основою для впровадження довгострокових планів у сфері національної безпеки та розробки відповідних законодавчих актів і міжнародних угод [53, с. 198-200].

Пріоритетними завданнями Стратегії національної безпеки України є відновлення системи державного управління суспільним розвитком, забезпечення єдності виконавчої влади шляхом ліквідації паралельних центрів влади, обмеження корупції, а також впровадження механізмів відповідальності та зворотного зв'язку між владою і суспільством.

Враховуючи сучасні умови, важливіше не просто реформувати, а створити нові державні інститути, особливо в системі судочинства та секторі безпеки. Необхідно також акцентувати увагу на забезпеченні конкурентоспроможності економіки через обмеження відкритості національного ринку, протидію товарній експансії на непаритетних умовах, орієнтацію національних виробників на потреби внутрішнього ринку, досягнення оптимального рівня імпортозалежності, обмеження присутності іноземного капіталу в ключових секторах економіки, збільшення внутрішнього платоспроможного попиту, регулювання національного фінансового ринку та його основних інституцій, а також створення єдиної

системи моніторингу виробництва, розподілу та споживання енергоресурсів [29, с. 124].

Національна безпека є складною й багатовимірною сферою, яка об'єднує інтереси особи, суспільства та держави. Процес забезпечення національної безпеки можна розглядати як інтеграцію зусиль різних суб'єктів: особи, суспільства, органів державної влади та місцевого самоврядування. Така взаємодія здійснюється в рамках відкритої, динамічної, соціальної системи – системи національної безпеки (СНБ). Основною метою СНБ є реалізація національних інтересів через синергію діяльності цих суб'єктів.

Важливо зазначити, що структура, цілі та завдання СНБ формуються під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, що відображають особливості історичного, політичного та соціально-економічного розвитку держави. Зважаючи на діалектичну єдність складових, національна безпека є нерозривно пов'язана з еволюцією особи, суспільства та держави в просторі та часі. Це підкреслює динамічний характер системи, де зовнішні й внутрішні умови постійно впливають на її трансформацію.

СНБ також варто розглядати як частину глобальної системи безпеки, адже національні інтереси взаємопов'язані з безпекою субрегіонального, регіонального та навіть глобального рівнів. Ця взаємозалежність реалізується через правові, політичні, економічні та інші механізми, що обумовлюють вплив на функціонування національної системи безпеки.

Таким чином, система національної безпеки держави – це багатовимірний соціальний механізм, що відповідає за захист національних інтересів та забезпечення цілісності суспільства. Вона формується після здобуття державного суверенітету та постійно вдосконалюється під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Ця система забезпечує спроможність держави не лише захищати національні інтереси, а й адаптуватися до змін у міжнародному середовищі, залишаючись елементом більш масштабних систем безпеки [46, с. 150-152].

Складові системи національної безпеки

Складова СНБ	Функції	Взаємодія	Індикатори ефективності	Ризики	Прогалини
Збройні Сили	Захист територіальної цілісності	Взаємодіють з розвідкою, МОЗ, МВС	Рівень боєготовності, результати навчань	Зовнішня агресія, застаріла техніка	Недостатнє фінансування
Дипломатія	Представництво інтересів держави за кордоном	Взаємодіють з ЗС, розвідкою, МЗС	Кількість укладених договорів, міжнародний імідж	Маніпуляції, дезінформація	Недостатня ефективність у кризових ситуаціях

Джерело: складено автором на основі [46, с. 153-155].

У своїх дослідженнях В. Строяновський акцентує увагу на важливості стратегічного аналізу в управлінні державою в контексті національної безпеки. Він визначає стратегічний аналіз як всебічну оцінку сектору безпеки та оборони, яка охоплює довгострокову, середньострокову та короткострокову перспективи. Це дозволяє створювати ефективні стратегії і механізми для реалізації державної політики в сфері безпеки та забезпечення стабільної роботи системи державних органів. Згідно з його думкою, стратегічний аналіз має бути розглянутий як процес збору та дослідження інформації, що отримується в результаті аналізу навколишнього середовища з урахуванням державної стратегії. У рамках цього процесу, його учасники здійснюють реалізацію механізмів управління державою [49, с. 66-70].

У теоретичному аналізі стратегічного планування у сфері національної безпеки України важливо враховувати, що ця діяльність включає комплекс заходів, що реалізуються через відповідні державні органи, спрямованих на досягнення чітко визначених цілей і завдань. В контексті стратегічного планування, основним документом, що регламентує ці процеси, є Стратегія забезпечення державної безпеки України, затверджена Указом Президента України № 56/2022 від 16.02.22 р. [52].

Фундаментальною складовою цих цілей є забезпечення безпеки політичного ладу, стабільності суспільства, політичного суверенітету, територіальної цілісності, а також ефективного функціонування інститутів державної влади і економічних інтересів. Ці аспекти підкреслюють важливість системного підходу до стратегічного планування, де кожен елемент має значення для загальної безпекової архітектури держави.

Водночас, необхідно відзначити значну кількість державних органів, залучених до забезпечення національної безпеки. Законодавчо визначені 13 суб'єктів національної безпеки України, з яких частина має специфічний правовий статус. Це вимагає особливої уваги до питання управлінської координації та підпорядкування, оскільки унікальні правові статуси можуть ускладнювати ефективність їх взаємодії. Проблема ускладнюється тим, що значна частина цих органів є частиною комплексної системи управлінських структур, що потребує адміністративної реформи для підвищення її ефективності.

Особливої ваги набуває роль Служби безпеки України, як основного спеціально уповноваженого органу у забезпеченні державної безпеки. Однак, сучасні умови розвитку українського суспільства вимагають комплексного підходу, в якому важливу роль відіграють не лише органи безпеки, але й інші державні інституції, такі як Верховна Рада, Президент, РНБО, Міністерство оборони та Міністерство внутрішніх справ. Це підкреслює необхідність інтегрованого підходу до стратегічного планування, що враховує усі складові національної безпеки [9, с. 169-170].

Аналіз системи державних органів сектору безпеки і оборони в Україні показує її надзвичайну складність і багатогранність. Ці органи виконують важливі функції у сфері безпекової політики, спрямовані на охорону особи, суспільства та держави. Проте, існуючі законодавчі визначення часто ускладнюють процес розмежування компетенцій, що може призводити до непорозумінь та дублювання функцій.

Ключовим елементом стратегічного планування в цьому контексті є Стратегія національної безпеки. Вона неодноразово переглядалася в історії України, що відображає зміни в політичному курсі та державній політиці. Основна мета цієї стратегії – визначення актуальних загроз і завдань для забезпечення національної безпеки, а також розробка механізмів для захисту національних інтересів. Ця стратегія служить основою для створення інших документів планування у сфері національної безпеки та оборони.

Згідно з вимогами Закону України "Про національну безпеку України", Стратегія є вихідною точкою для підготовки ряду супутніх документів, серед яких – стратегії воєнної безпеки, громадської безпеки, цивільного захисту, розвитку оборонно-промислового комплексу та кібербезпеки, а також Національна розвідувальна програма та інші державні програми. Однак, до теперішнього часу частина з цих документів не була оприлюднена, що викликає питання щодо їхнього доступу та змісту.

Чинна Стратегія національної безпеки, затверджена Указом Президента від 14 вересня 2020 року, збільшує кількість стратегічних документів, що підлягають розробці. Вона передбачає створення широкого спектру стратегій, від людського розвитку до продовольчої безпеки. Тим не менш, нова Стратегія забезпечення державної безпеки, яка розроблена відповідно до приписів чинної стратегії, не містить чітких визначень терміна "державна безпека" та посилань на нього, що вказує на потребу в подальшій уточненості та обґрунтуванні термінології в законодавчому контексті [9, с. 171-172].

Таким чином, ефективне стратегічне планування у сфері національної безпеки вимагає не лише розробки та впровадження стратегічних документів, але й забезпечення їхньої чіткої взаємодії та узгодженості. Це є важливою умовою для успішної реалізації державної політики і захисту національних інтересів.

Отже, проведений аналіз теоретичних основ стратегічного планування у сфері національної безпеки дозволяє зробити ряд важливих висновків.

Стратегічне планування в цій галузі є складним і багатоаспектним процесом, який вимагає глибокого розуміння сучасних глобальних викликів, внутрішніх особливостей держави та міжнародного контексту. Воно є невід'ємною складовою державної політики, спрямованої на забезпечення стабільності, розвитку та захисту національних інтересів.

Ефективне стратегічне планування передбачає комплексний підхід, який охоплює широкий спектр питань: від аналізу зовнішніх і внутрішніх загроз до розробки конкретних заходів щодо їх нейтралізації. Важливу роль відіграє системний аналіз національних інтересів, який дозволяє визначити пріоритети та сформулювати цілі стратегічного планування.

Стратегічне планування у сфері національної безпеки тісно пов'язане з правовим регулюванням. Законодавча база визначає основні принципи, механізми та інструменти реалізації стратегічних планів. Водночас, правова система повинна бути гнучкою та адаптуватися до швидко мінливих умов сучасного світу.

Ключовим елементом стратегічного планування є взаємодія різних суб'єктів національної безпеки. Ефективність цього процесу залежить від чіткого розподілу повноважень, координації дій та наявності механізмів зворотного зв'язку.

Нарешті, стратегічне планування має бути не статичним, а динамічним процесом, який постійно адаптується до нових викликів і загроз. Регулярний перегляд і оновлення стратегічних документів є необхідною умовою для забезпечення національної безпеки в довгостроковій перспективі.

Загалом, стратегічне планування у сфері національної безпеки є складним і багатогранним процесом, який вимагає системного підходу, глибокого аналізу та постійної адаптації до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Ефективне стратегічне планування є запорукою стабільності, розвитку та захисту національних інтересів будь-якої держави.

Висновки до розділу 1

Аналіз теоретичних засад національної безпеки та її реформування дозволяє чітко визначити ключові аспекти сучасної системи забезпечення безпеки держави. По-перше, національна безпека вже давно не обмежується лише військовими аспектами, а охоплює широкий спектр сфер, включаючи економічну, соціальну, інформаційну та екологічну безпеку. Цей комплексний підхід є необхідним для забезпечення стабільності держави в умовах глобальних викликів та внутрішніх проблем.

Ефективна система національної безпеки потребує злагодженої роботи різних державних органів, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Міцна нормативно-правова база, достатні ресурси та високий рівень професіоналізму є критично важливими для забезпечення захисту державних інтересів і прав громадян. Важливим аспектом є також систематичний аналіз змінюваних умов, розробка нових стратегій та адаптація до нових викликів.

Стратегічне планування у сфері національної безпеки є багатограним і динамічним процесом, який має враховувати як внутрішні, так і зовнішні загрози. Воно вимагає комплексного підходу до аналізу національних інтересів, розробки та реалізації конкретних заходів. Правове регулювання та координація між різними суб'єктами національної безпеки є критично важливими для забезпечення ефективності цього процесу.

Отже, забезпечення національної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів і інтеграційних процесів є складним і постійно змінюваним завданням. Для досягнення успіху в цій сфері необхідно проводити регулярний моніторинг, оновлювати стратегії та залучати всі зацікавлені сторони до процесу забезпечення безпеки. Лише через динамічний та комплексний підхід можна забезпечити стабільність і розвиток держави в довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЧИННОЇ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Історичний контекст та еволюція стратегій національної безпеки України

Аналіз історичного контексту та еволюції стратегії НБ України важливим елементом аналізу, оскільки він дозволяє краще зрозуміти динаміку формування ідеї національної безпеки та її стратегій у сучасній Україні. Національна безпека є багатогранним явищем, яке визначається як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Різні історичні етапи, які проходила Україна, залишили свій відбиток на її ставленні до власної безпеки, а також на розробці та реалізації конкретних підходів у цій сфері.

Аналізуючи трансформації у сфері безпеки та оборони України за період 33 років Незалежності, можна стверджувати, що країна подолала складний шлях змін. Особливо прискорено цей процес відбувався протягом останніх років, коли Україна діяла в умовах протистояння зовнішній агресії. Ці перетворення зробили нашу державу ключовим компонентом європейської регіональної безпеки, зміцнивши її стратегічну роль у цьому контексті.

Питання національної безпеки є невід'ємною складовою державної політики, і його еволюція тісно пов'язана з історичним контекстом розвитку країни. Для того, щоб зрозуміти сьгоднішні виклики, необхідно дослідити їхнє коріння в минулому, зокрема як соціально-політичні обставини, так і зовнішні загрози впливали на стратегічні рішення. Вивчення історії дозволяє виявити ключові моменти, які сформували сучасний погляд України на питання безпеки, починаючи від радянської доби, коли Україна перебувала у складі СРСР, і до сьгоднішніх реалій незалежної держави.

Особливий інтерес викликає саме радянський період, оскільки в цей час формувалися основи багатьох безпекових концепцій, які впливали на пострадянські держави. Політика безпеки того часу була підкорена інтересам Радянського Союзу, що суттєво обмежувало національні інтереси України.

Водночас, у цей період відбувалася централізація управління безпековими структурами, а також контроль над внутрішньою безпекою, що заклало основи для подальшого розвитку стратегій безпеки вже в умовах незалежності.

Тому початок розгляду історичного контексту варто розпочати саме з радянського періоду. Це обумовлено тим, що радянська спадщина мала значний вплив на подальшу трансформацію безпекової політики України після здобуття незалежності. Аналіз радянської доби дає змогу глибше зрозуміти, як минулі стратегії вплинули на сучасні виклики, з якими стикається Україна, і яким чином вони визначили потребу в розробці нових підходів до національної безпеки.

У сучасному дискурсі державної політики, нормативно-правових актів та наукової літератури поняття національної безпеки набуло чіткого визначення та стало основоположною категорією для вирішення практичних завдань щодо захисту інтересів особистості, суспільства і держави від різних внутрішніх та зовнішніх загроз. Це поняття еволюціонувало разом із розвитком української державності, що значною мірою було обумовлено історичними та політичними факторами.

На відміну від сучасного розуміння національної безпеки, у радянський період домінувала концепція забезпечення виключно державної безпеки, що мала на меті охорону інтересів держави як цілісного утворення, а не окремих націй чи етнічних груп. Використання поняття «національна безпека» в контексті СРСР було практично неможливим, оскільки це могло поставити під сумнів ідею рівності народів, яка була офіційно проголошеною у межах радянської ідеології. Як зазначав Чеканов В.Є., у радянський період поняття «національна безпека» не отримало поширення, оскільки тоді термін «національне» мав інший зміст, що акцентував увагу на культурних та етнічних особливостях народів, які населяли територію СРСР, а не на їхньому праві на власну безпеку чи захист.

Еволюція стратегій національної безпеки України пов'язана з прагненням держави сформувати власну модель захисту національних

інтересів, яка враховує як внутрішні політичні зміни, так і зовнішні загрози, включно з військовою агресією, економічними викликами та інформаційними атаками [27, с. 289].

Україна в складі СРСР була однією з найважливіших республік, яка відіграла значну роль у військових і економічних аспектах радянської держави. Система управління в СРСР була централізованою, і більшість рішень, зокрема щодо безпеки, приймалися в Москві. Україна не мала незалежної військової політики, оскільки всі ключові оборонні питання контролювалися центральною владою. Проте на її території були розташовані численні військові бази та об'єкти, зокрема важливі промислові центри з виробництва військової техніки та зброї. Це робило Україну стратегічно важливою для обороноздатності Радянського Союзу.

Крім того, Україна відіграла значну роль у міжнародних військових союзах СРСР, зокрема була частиною Варшавського договору — військового блоку, створеного для протидії НАТО. Її військові сили і ресурси були інтегровані в загальну радянську стратегію захисту від західних загроз під час Холодної війни. На території України розташовувалися стратегічні ракетні комплекси, деякі з яких несли ядерну зброю. Це підкреслювало її значущість у глобальній оборонній стратегії Радянського Союзу [6].

Таким чином, основні аспекти безпеки України в складі СРСР визначалися централізацією військового управління, стратегічним розташуванням і участю в міжнародних військових блоках, що було ключовим у контексті Холодної війни та взаємодії з країнами НАТО.

У 1991 році, з метою адаптації державотворчого проекту незалежної України до кращих світових зразків, були створені Рада оборони України та Рада національної безпеки. Вони відігравали важливу роль у формуванні основ для політичної незалежності країни. У 1996 році відбулася значна зміна – ці дві інституції об'єднали в одну структуру, створивши Раду національної безпеки і оборони України (РНБОУ). Це консолідувало механізми державного

управління безпекою, закріпивши її на конституційному рівні через прийняття Основного Закону.

Варто зазначити, що в умовах радянської доби поняття «національна безпека» фактично не використовувалося, а замість нього домінувала «державна безпека», яка втілювалася через Комітет державної безпеки (КДБ) та його попередників. Таке обмеження радянського досвіду створило як виклики, так і можливості для формування нової національної політики безпеки в Україні.

Одним із важливих кроків у цій сфері стало прийняття в 1997 році Концепції національної безпеки України, яка вперше ввела в українську політичну думку терміни та принципи, характерні для країн Західної Європи та США. Концепція окреслила ключові поняття, такі як національні інтереси, загрози національній безпеці, та основні напрямки політики в цій сфері. Важливою складовою національної безпеки було визначено Воєнну організацію держави, яка охоплювала широке коло силових структур, що на той час налічували понад мільйон осіб [30, с. 72-73].

Загалом, під час аналізу реальних і потенційних загроз безпеці України вчені виділяють 2 етапи формування та функціонування системи національної безпеки.

Перший етап характеризувався необхідністю побудови та забезпечення ефективного функціонування системи безпеки у перехідний період розвитку суспільства та держави. У цьому контексті наявність значної кількості реальних загроз та кризових ситуацій локального, регіонального та загального масштабу вимагала швидкого реагування за умов обмежених ресурсів, часу, фінансів, кадрів, союзників та інших можливостей.

Другий етап був пов'язаний зі стратегічним будівництвом системи безпеки на довгострокову перспективу, тобто поза межами нинішнього перехідного періоду. З переходом до еволюційного розвитку суспільства стало можливим змістити пріоритети від швидкого реагування на поточні загрози на користь створення механізмів, що дозволяють вчасно розпізнавати потенційні

загрози та адекватно на них реагувати. Це стосувалося як нестабільності у світі, так і можливого виникнення надзвичайних ситуацій.

Значною особливістю обох етапів стало те, що в деяких випадках визначення національних інтересів, конкретних загроз та небезпеки мало політизований характер [30, с. 34-35].

Розпад СРСР у 1991 році став ключовою подією, що ознаменувала початок нової ери для України. Проголошення незалежності поставило країну перед низкою серйозних викликів у політичній, економічній та соціальній сферах. Одним з найважливіших питань стало забезпечення національної безпеки в умовах нестабільності, яка виникла після розпаду радянської системи [38].

Після здобуття незалежності Україна зіткнулася з необхідністю формування нової політичної системи, яка б відповідала демократичним стандартам. Відсутність досвіду незалежного державотворення і сильного інституту влади ускладнювала цей процес. Перехід від тоталітарної системи до демократії супроводжувався постійними політичними кризами, що впливали на стабільність всередині країни та її зовнішню політику.

Економічна криза, яка поглибилась після розпаду СРСР, стала однією з найсерйозніших проблем для України. Втрата єдиної економічної системи призвела до значного зниження промислового виробництва, інфляції та різкого падіння рівня життя населення. Відсутність чіткої економічної стратегії та досвіду управління ринковою економікою додатково ускладнювали ситуацію. Це створювало передумови для формування нових підходів до економічної безпеки. Соціальна сфера також зазнала значних потрясінь. Різне падіння рівня життя, безробіття та зниження соціальних гарантій викликали глибоку соціальну напругу в суспільстві. Невизначеність майбутнього та економічні труднощі стали джерелом соціальної нестабільності, що вимагало від уряду нових підходів до захисту соціальної безпеки громадян [3].

Усі ці фактори мали безпосередній вплив на розробку перших стратегій національної безпеки України. Країна опинилася в умовах, коли одночасно потрібно було вирішувати питання політичної стабільності, економічного відродження та захисту соціальних прав громадян. Ці виклики стимулювали розробку багатосторонніх підходів до безпеки, які включали не лише військовий аспект, але й економічну та соціальну стабільність, що стали основою для майбутніх стратегічних документів у сфері національної безпеки.

Надалі Декларація про державний суверенітет України та Конституція України відіграли ключову роль у формуванні правових і політичних основ для захисту суверенітету України. Ці два документи заклали фундаментальні принципи державності, забезпечивши правові механізми для збереження незалежності та територіальної цілісності країни.

Декларація про державний суверенітет України прийнята 16 липня 1990 року, Декларація стала першим важливим кроком на шляху до незалежності України. Вона проголосила суверенітет України та її право на самовизначення, що стало основою для подальшого відокремлення від СРСР [14].

Рис. 2.1 Ключові положення Декларації про державний суверенітет України

Складено автором за [14].

Цей документ став важливим кроком до проголошення незалежності 24 серпня 1991 року та формування перших стратегій національної безпеки, орієнтованих на захист державного суверенітету.

Конституція України прийнята 28 червня 1996 року, Конституція України закріпила суверенітет як основоположний принцип державної політики та забезпечення національної безпеки. Вона стала головним правовим документом, який визначив основи державного устрою, прав і свобод громадян, а також закріпив механізми захисту незалежності країни.

Ключові принципи захисту суверенітету в Конституції:

Стаття 1: Україна проголошується суверенною, незалежною, демократичною та правовою державою. Це є основним конституційним принципом, що визначає незмінність державного суверенітету.

Стаття 17: захист суверенітету та територіальної цілісності України є однією з найважливіших функцій держави, а Збройні сили виступають гарантом цього захисту.

Непорушність кордонів: конституція закріпила принцип непорушності державних кордонів України, що визначає її зовнішню політику та стратегічні засади безпеки.

Незалежність судової та правової системи: конституція встановлює принцип незалежності судової влади, що забезпечує правовий захист суверенітету та демократії [21].

Обидва документи – Декларація про державний суверенітет і Конституція – заклали основи для правового захисту суверенітету України. Вони встановили стратегічні принципи, які допомогли Україні стверджувати свій статус незалежної держави та створювати ефективні механізми захисту від зовнішніх загроз.

Після проголошення незалежності та прийняття Конституції, Україна зіткнулася з необхідністю формування ефективної системи національної безпеки, яка б відповідала новим реаліям пострадянського простору. У цей період важливим кроком стало прийняття перших законодавчих документів,

спрямованих на захист суверенітету та національних інтересів країни. Закон України Про основи національної безпеки, прийнятий 19 червня 2003 року, став ключовим етапом у формуванні стратегії національної безпеки [37]. Цей документ визначив головні принципи державної політики у сфері національної безпеки, окреслив основні загрози, з якими країна може зіткнутися, а також визначив пріоритети для їх подолання. Закон закріпив основоположні принципи національної безпеки України, серед яких демократичний контроль над військовими та силовими структурами, прозорість та підзвітність у сфері безпеки, а також захист суверенітету та територіальної цілісності. Передбачено посилення державного контролю над забезпеченням безпеки в політичній, економічній, інформаційній та соціальній сферах.

Закон також окреслив головні загрози, які можуть зашкодити національним інтересам України. Серед них – збройна агресія з боку іноземних держав, міжнародний тероризм, економічний тиск, інформаційна війна, порушення кордонів, а також внутрішні загрози, такі як політична дестабілізація, соціальні та економічні кризи, корупція, ослаблення державного управління та криміналізація суспільства. Ці загрози вимагали розробки комплексної системи заходів, спрямованих на захист від них. Закон визначив низку пріоритетів для забезпечення національної безпеки, включаючи зміцнення обороноздатності через модернізацію Збройних сил та забезпечення їх необхідними ресурсами, економічну безпеку через розвиток національного виробництва та підтримку стратегічно важливих галузей, енергетичну безпеку шляхом диверсифікації постачання енергоресурсів та розвитку власних джерел енергії, інформаційну безпеку через захист національного інформаційного простору від зовнішнього впливу та інформаційних атак, а також соціальну безпеку шляхом подолання соціальних криз та зміцнення соціальних гарантій. Визначено завдання та функції ключових органів державної влади, відповідальних за реалізацію політики національної безпеки, включно з Президентом України, Радою національної безпеки і оборони, Кабінетом Міністрів та спеціальними службами, і

закріплено механізми координації та взаємодії між органами влади у сфері національної безпеки. Закон України Про основи національної безпеки став важливим інструментом у розробці подальших стратегій національної безпеки. Він заклав основи для оновлених стратегічних документів, таких як Стратегія національної безпеки України та Воєнна доктрина, які адаптувалися до нових загроз, зокрема після початку російської агресії у 2014 році.

Цей закон допоміг не лише закріпити основи правової та політичної системи національної безпеки, але й окреслити шляхи для подолання економічних та соціальних викликів, що постали перед Україною після здобуття незалежності.

Отже, глибокий аналіз історичного контексту свідчить про те, що стратегії національної безпеки України формувалися під впливом складних внутрішніх і зовнішніх чинників. Радянська спадщина, з її акцентом на державну безпеку та централізацію управління, залишила значний відбиток на ранніх етапах розвитку української безпекової політики. Здобуття незалежності викликало необхідність створення нової системи національної безпеки, яка б відповідала демократичним цінностям та захищала суверенітет країни.

Еволюція стратегій національної безпеки України пройшла кілька етапів, кожен з яких мав свої особливості та виклики. Перші роки незалежності були ознаменовані необхідністю побудови основних інститутів державної безпеки та адаптацією до нових геополітичних реалій. Згодом акцент змістився на стратегічне планування та розробку довгострокових концепцій, що враховували як внутрішні, так і зовнішні загрози.

Ключовими документами, які сформували сучасну систему національної безпеки України, стали Конституція України та Закон України "Про основи національної безпеки". Ці документи закріпили основні принципи державної політики у сфері безпеки, визначили національні інтереси та загрози, а також створили правову основу для діяльності силових структур.

Російська агресія проти України в 2014 році стала новим викликом для національної безпеки і призвела до необхідності коректування стратегічних документів та посилення військової складової безпеки. Сучасні стратегії національної безпеки України орієнтовані на протидію гібридній війні, зміцнення оборонних спроможностей, розвиток співробітництва з міжнародними партнерами та реформування сектору безпеки і оборони.

2.2. Оцінка ефективності чинної стратегії національної безпеки

Оцінка ефективності чинної стратегії національної безпеки є ключовим етапом для розуміння того, наскільки успішно Україна справлялася з викликами у сфері безпеки у різні періоди свого розвитку. З 2010 по 2021 роки країна пройшла через кілька етапів трансформації, кожен з яких виявив слабкі сторони та недоліки національної стратегії. Особливо важливим цей аналіз стає на тлі загострення військових дій та російської агресії, яка почалася у 2014 році та значно змінила безпековий ландшафт України. У період до 2014 року основні виклики полягали в економічних та політичних факторах, які часто ігнорували загрозу військової агресії, тоді як з початком війни на сході України відбувся радикальний перегляд національних безпекових пріоритетів. Оцінка ефективності чинної стратегії допоможе зрозуміти, як країна адаптувалася до нових загроз, які кроки були успішними, а де залишилися прогалини, що призвели до підвищеної вразливості перед зовнішніми та внутрішніми загрозами.

Оцінка ефективності чинної стратегії національної безпеки України у період до 2013 року свідчить про значні недоліки у її реалізації та спроможності адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози. Прийняття Стратегії національної безпеки 2007 року та Доктрини інформаційної безпеки 2009 року мало на меті зміцнити систему національної безпеки, проте ці документи не змогли ефективно протидіяти зростаючому впливу Росії на внутрішню політику України. Російське керівництво активно просувало на найвищі державні посади людей, лояльних до Кремля, що значно

послабило національну безпеку країни. Це стало особливо помітним у 2010 році, коли президентом України став Віктор Янукович, чия політика сприяла подальшому проникненню російських інтересів у силові та безпекові структури держави.

Ключовими елементами цього процесу стали призначення осіб із російським громадянством на важливі посади в обороні та безпеці України. Наприклад, міністром оборони у 2012 році став Дмитро Саламатін, а його наступником був Павло Лебедєв, який обіймав цю посаду до 2014 року. Голова Служби безпеки України Олександр Якименко (2013–2014 роки) також мав тісні зв'язки з Росією. Ці призначення мали згубний вплив на ефективність забезпечення національної безпеки, адже найвищі позиції в системі опинилися в руках людей, лояльних до Москви. Це свідчило про те, що національна безпека України опинилася під серйозною загрозою з боку внутрішньої корупції та зовнішнього втручання.

До 2013 року система забезпечення національної безпеки функціонувала на імітаційній основі, без реальних дій для зміцнення суверенітету та захисту від зовнішніх загроз. Кульмінацією цієї кризи став початок 2014 року, коли відбувся повний крах державної безпекової системи. Після масових протестів та революційних подій у лютому-березні 2014 року значна частина вищого державного керівництва, включаючи президента, прем'єр-міністра, голову Верховної Ради, міністрів оборони, внутрішніх справ та багатьох інших, втекли з країни, залишивши Україну без керівництва в критичний момент.

Цей період показав повний провал стратегії національної безпеки до 2013 року, коли антиукраїнська діяльність зсередини державних структур посилила вразливість країни перед зовнішньою агресією. Втеча керівництва України засвідчила не лише глибоку кризу державного управління, але й те, що система національної безпеки була зруйнована як змістовно, так і формально. Це створило сприятливі умови для подальшої військової агресії з боку Росії, яка розпочалася вже у 2014 році [48, с.75-76].

Після 2014 року, Україна постала перед необхідністю перегляду своєї національної безпеки у зв'язку з безпрецедентною агресією Російської Федерації, що призвело до анексії Криму та військового конфлікту на Донбасі. На той момент оборонна доктрина України виявилася неефективною та здебільшого декларативною, оскільки країна не була готова до такої масштабної зовнішньої загрози. Це стало наслідком тривалої політичної, економічної та військової кризи, що охопила державу після розпаду Радянського Союзу, а також недостатнього реформування сектору національної безпеки.

У відповідь на нові виклики уряд України розпочав кардинальне реформування системи національної безпеки. Ключовим документом стала Стратегія національної безпеки України, прийнята на засіданні РНБО 6 травня 2015 року [39].

Вона заклала основи нового підходу до безпеки країни, який був орієнтований на мінімізацію загроз суверенітету, відновлення територіальної цілісності та побудову демократичної правової держави. Основними цілями стратегії стали створення умов для мирного розвитку та інтеграції України до ЄС, що відображало прагнення країни до європейських стандартів у сфері безпеки та державного управління.

Стратегія 2015 року чітко визначила два основні блоки загроз: зовнішні та внутрішні. Зовнішня загроза була очевидною і полягала в агресивних діях Росії, яка порушила міжнародне право та анексувала частину української території. Це вперше в новітній історії одна з ядерних держав використовувала свій військовий потенціал для насильницького захоплення території іншої країни в Європі. Водночас внутрішні загрози також були значними: корупція, неефективна система державного управління, економічна криза та енергетична залежність створювали додаткові виклики для національної безпеки.

Слід зазначити, що у відповідь на ці виклики Україна переглянула свій позаблоковий статус і розпочала активні кроки у напрямку інтеграції до

систем колективної безпеки, насамперед НАТО. Вперше після довгих років політичної невизначеності питання членства в НАТО стало одним із пріоритетів національної стратегії. Досягнення військової сумісності з країнами Альянсу, впровадження стандартів НАТО та посилення співпраці зі спецслужбами інших країн стали важливими елементами нової оборонної політики України [35, с. 35-37].

У ретроспективі оцінка ефективності цієї стратегії є складною. З одного боку, реформування Збройних сил України та інтеграція стандартів НАТО сприяли покращенню обороноздатності країни. З іншого боку, залишається низка проблем, зокрема у внутрішній сфері – відсутність належної реформи державного управління, уповільнення антикорупційних заходів, а також тривалі економічні труднощі. Ці недоліки вплинули на здатність України оперативно реагувати на загрози, що несе агресія Росії.

Надалі - 14 вересня 2020 року на засіданні Ради національної безпеки і оборони України було прийнято нову Стратегію національної безпеки України. Цей документ закладає фундамент для державної політики у сфері національної безпеки та відображає сучасні виклики, з якими стикається Україна в умовах складної геополітичної ситуації. Стратегія визначає пріоритети національних інтересів та окреслює основні напрями, спрямовані на забезпечення безпеки держави, зокрема у зовнішньополітичному, внутрішньополітичному, економічному та військовому вимірах.

Одним із ключових аспектів цієї Стратегії є чітка ідентифікація поточних і прогнозованих загроз національній безпеці та інтересам України. Вона враховує як зовнішньополітичні умови, пов'язані з триваючою російською агресією, так і внутрішні виклики, включаючи політичну нестабільність, корупцію, економічні кризи та інформаційні атаки. Така багатовимірність підходу дозволяє уряду ефективніше реагувати на загрози, що виникають як на зовнішньому, так і на внутрішньому фронті. Проте, важливо підкреслити, що ефективність цієї Стратегії значною мірою залежить

від здатності держави не лише ідентифікувати ці загрози, але й своєчасно та адекватно реагувати на них через конкретні дії та політичні рішення [5, с. 95].

Також суттєвою є роль, яку відіграє Стратегія у визначенні основних напрямів реформування сектору безпеки та оборони. Враховуючи сучасні виклики, Україна повинна проводити глибоку модернізацію своїх збройних сил, а також вдосконалювати механізми співпраці між різними силовими структурами. Окрім цього, важливо акцентувати увагу на реформах у сфері державного управління, що сприятиме підвищенню ефективності інститутів, відповідальних за національну безпеку. Це дозволить не лише зміцнити обороноздатність держави, але й запобігти можливим кризам через неефективність або незлагоджену роботу відповідних органів.

Варто зазначити, що відповідний проект Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року був схвалений Урядом України 10 березня 2021 року, після чого мав бути ухвалений відповідним рішенням РНБО України та затверджений Президентом України. Ця Стратегія мала стати основоположним документом і базою для формування державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки. У даній Стратегії вперше на законодавчому рівні визначалися б взаємоузгоджені терміни, такі як «економічна безпека», «національні економічні інтереси», «економічна стійкість» і «економічний суверенітет», а також основні виклики і загрози для економічної безпеки України та шляхи їх подолання [55, с. 158].

З огляду на вищевикладене, ключовою проблемою є практична реалізація положень Стратегії. Актуалізується необхідність скоординованої діяльності як державних, так і недержавних структур, що беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Це вимагає чіткої конкретизації функцій усіх учасників процесу та ефективної взаємодії між ними. Конкретизація функцій елементів державного механізму управління системою національної безпеки є одним з важливих чинників, що може значно підвищити ефективність всієї політичної системи. Особливу увагу слід приділяти

підвищенню оперативності та гнучкості управління, що дозволить більш ефективно реагувати на нові загрози.

Чинне законодавство України, яке регулює питання національної безпеки, включає низку важливих законів, серед яких ключову роль відіграють Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» та Закон України «Про національну безпеку України». Однак, аналіз чинної стратегії національної безпеки виявляє низку суттєвих прогалин, що негативно впливають на ефективність національної безпекової системи.

Закон «Про Раду національної безпеки і оборони України» визначає стратегічні національні інтереси та концептуальні підходи до забезпечення безпеки України у різних сферах: політичній, економічній, соціальній, воєнній, інформаційній та ін. Однак, чинна редакція Закону «Про національну безпеку України» не надає чіткого визначення таких важливих аспектів, як «безпека людини», «економічна безпека», «екологічна безпека» та «інформаційна безпека». Це створює нормативну прогалину в системі національної безпеки.

Закон про нацбезпеку зазначає, що довгострокове планування здійснюється через кілька ключових стратегічних документів, зокрема, Стратегію національної безпеки та Стратегію кібербезпеки. Проте відсутність нормативної вимоги щодо розроблення стратегій у сферах безпеки людини та екологічної безпеки є серйозною прогалиною, що не враховує сучасних викликів.

Важливо зазначити, що законодавчі акти, які регулюють питання національної безпеки, мають недоліки в частині врахування Конституції України. Конституція визначає людину, її життя та безпеку як найвищу соціальну цінність (стаття 3), але чинний Закон про нацбезпеку не надає достатньої уваги безпеці людини та внутрішньополітичній безпеці, що є порушенням конституційних засад.

У Законі про нацбезпеку містяться визначення таких понять, як «воєнна безпека» та «державна безпека». Воєнна безпека стосується захисту держави від військових загроз, тоді як державна безпека охоплює захист від невоєнних

загроз. Однак, ці визначення не враховують повноту сучасних загроз, особливо у контексті кіберзагроз та внутрішніх викликів. Збройні сили України, згідно з Законом «Про Збройні Сили України», є головним формуванням для забезпечення оборони держави, що включає захист її суверенітету та територіальної цілісності. Їхня роль у системі національної безпеки є центральною, але недостатньо розроблені механізми взаємодії з іншими складовими безпекової системи, зокрема в аспектах інформаційної та економічної безпеки.

Державна прикордонна служба України виконує ключову роль у захисті суверенітету України, охороняючи державний кордон, включаючи прилеглу та виключну (морську) економічну зону. Під час дії воєнного стану підрозділи морської охорони та прикордонні загони можуть бути залучені до нейтралізації збройних конфліктів на кордоні, що закріплено в Законі України «Про Державну прикордонну службу України». Це підкреслює важливість інтеграції військових формувань у загальну систему національної безпеки.

Однак, визначення «державної безпеки» у Законі про національну безпеку не відповідає в повній мірі положенням Конституції України. Зокрема, воєнна безпека розглядається як окремий компонент національної безпеки, тоді як у реальності воєнна і державна безпека є взаємопов'язаними, і державна безпека включає захист від воєнних загроз.

Закон про національну безпеку описує державну безпеку як стан захищеності життєво важливих національних інтересів від невоєнних загроз. Водночас, Конституція України (стаття 17) та Закон «Про Збройні Сили України» свідчать, що державна безпека включає не лише захист від невоєнних, а й воєнних загроз. Це вказує на недоліки в поточній нормативній базі, які потребують корекції.

Актуальність Стратегії національної безпеки - Стратегія національної безпеки України була прийнята у 2020 році, коли безпекове середовище суттєво відрізнялося від сьогоденної ситуації, зокрема через повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році. Незважаючи на це,

Стратегія залишається актуальною, але вимагає перегляду з урахуванням нових реалій.

Стратегія 2020 року окреслює широкий спектр напрямів державної політики у сфері національної безпеки. До них відносяться:

- людський розвиток
- воєнна безпека
- громадська безпека та цивільний захист
- розвиток оборонно-промислового комплексу
- економічна безпека
- енергетична безпека
- екологічна безпека та адаптація до зміни клімату
- біобезпека та біологічний захист
- інформаційна безпека
- кібербезпека
- зовнішньополітична діяльність
- державна безпека
- інтегроване управління кордонами
- продовольча безпека
- розвідувальна програма

Цей список відображає системний підхід до забезпечення національної безпеки, охоплюючи різноманітні сфери, що робить її досить всеосяжною. Однак, необхідно врахувати, що з моменту прийняття Стратегії безпекова ситуація суттєво змінилася, і це вимагає адаптації підходів до забезпечення національної безпеки [53].

Чинна Стратегія національної безпеки України, прийнята у 2020 році, розроблена в умовах, що суттєво відрізнялися від нинішньої безпекової ситуації, зокрема через повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році. Вона охоплює широкий спектр напрямів державної політики, включаючи воєнну, економічну, екологічну та кібербезпеку. Проте детальний аналіз цієї

Стратегії вказує на певні її недоліки та аспекти, які потребують подальшого вдосконалення для підвищення її ефективності.

Одним із ключових викликів є те, що законодавча база України щодо національної безпеки містить суттєві нормативні прогалини. Закон України «Про національну безпеку України» недостатньо деталізує поняття таких важливих складових, як «безпека людини», «економічна безпека» та «інформаційна безпека». Це створює загрозу недостатнього захисту цих сфер, які в сучасному світі набувають дедалі більшої ваги.

Ще однією проблемою є відсутність належного відображення воєнної безпеки у контексті державної безпеки. Як показує аналіз Конституції України та закону «Про Збройні Сили України», державна безпека включає не тільки невоєнні загрози, але й воєнні. Однак, у чинній Стратегії національної безпеки ці аспекти розмежовані, що може призвести до неефективної координації між різними складовими національної безпекової системи.

Попри те, що Стратегія містить чітко визначені напрями державної політики, такі як розвиток оборонно-промислового комплексу, енергетична та кібербезпека, вона не враховує нові виклики, пов'язані зі зміною безпекового середовища. У нинішніх умовах Україна стикається з надзвичайно складними викликами, пов'язаними із загрозами в інформаційній та кіберсфері, що потребують термінової модернізації відповідних підходів.

Особливу увагу також варто звернути на роль Державної прикордонної служби України. Її завдання у захисті кордонів є ключовими для забезпечення суверенітету країни, особливо під час воєнного стану. Однак, чинна нормативна база не враховує повною мірою важливість інтеграції цього компонента до загальної системи національної безпеки.

Як свідчить порівняння зі стратегіями інших держав, таких як США, де чітко розмежовані воєнні та невоєнні домени національної безпеки, Україні варто врахувати досвід країн із розвиненою системою безпеки. Це допоможе посилити роль кібербезпеки, економічної стабільності та інформаційного захисту у загальній системі національної безпеки.

Отже, можна стверджувати, що чинна Стратегія національної безпеки потребує суттєвого перегляду та оновлення. Незважаючи на її комплексність та широкий спектр напрямів, які вона охоплює, сучасні виклики, з якими стикається Україна, вимагають більш гнучкого, багатовимірного підходу до забезпечення національної безпеки. Такий підхід має враховувати не лише воєнні аспекти, але й акцентувати увагу на економічних, інформаційних та екологічних загрозах, що набувають все більшого значення у світовому контексті.

Тільки таким чином Україна зможе ефективно протистояти новим викликам, зберігаючи свою незалежність, суверенітет і забезпечуючи безпеку своїх громадян.

Отже, проведений аналіз чинної стратегії національної безпеки України свідчить про її еволюцію від доктрини, що не враховувала реальних загроз, до комплексного документа, який намагається охопити широке коло викликів. Однак, повномасштабне вторгнення Росії в 2022 році виявило як сильні сторони цієї стратегії, так і її недоліки.

Незважаючи на значні зусилля, спрямовані на реформування сектору безпеки та оборони, залишаються певні прогалини. Зокрема, це стосується нормативно-правової бази, яка не завжди відповідає сучасним викликам. Відсутність чітких визначень ключових понять, таких як "безпека людини", "економічна безпека" та "інформаційна безпека", ускладнює ефективну реалізацію стратегії. Крім того, недостатньо чітко окреслена роль різних суб'єктів національної безпеки, що може призводити до розпорошення зусиль і неефективного використання ресурсів.

Важливим аспектом є необхідність адаптації стратегії до нових реалій. Повномасштабна війна з Росією вимагає переосмислення пріоритетів і розробки нових підходів до забезпечення безпеки. Зокрема, необхідно посилити увагу до кібербезпеки, інформаційної війни та гібридних загроз.

Висновки до розділу 2

Аналіз еволюції стратегій національної безпеки України свідчить про їхню динаміку та адаптивність до постійно мінливих викликів. Від реактивного реагування на зовнішні загрози до проактивного формування безпекової політики, стратегії пройшли значний шлях. Однак, повномасштабне вторгнення Росії в 2022 році виявило як сильні сторони, так і недоліки існуючої системи.

Незважаючи на значні досягнення у реформуванні сектору безпеки і оборони, залишаються певні проблемні питання. Нормативно-правова база потребує подальшого вдосконалення для забезпечення чіткості визначень, уніфікації підходів та адаптації до нових загроз. Особливо гостро стоїть питання кібербезпеки та інформаційної війни, які потребують більш деталізованих стратегій протидії.

Для забезпечення ефективної національної безпеки в майбутньому необхідно систематизувати координацію між усіма суб'єктами національної безпеки, забезпечити безперервну адаптацію стратегій до нових викликів, інвестувати в розвиток оборонно-промислового комплексу, посилювати міжнародне співробітництво та залучати громадянське суспільство до процесу розробки та реалізації стратегій.

Реалізація цих заходів дозволить Україні не лише протистояти сучасним викликам, а й забезпечити стабільний розвиток держави в умовах мінливого глобального контексту.

РОЗДІЛ 3

ВИКЛИКИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

3.1. Військово-політична складова

Національна безпека України в умовах збройної агресії Росії зазнає серйозних викликів, які охоплюють військову, політичну, економічну, інформаційну та гуманітарну сфери. Основним викликом є військова загроза, що полягає у безпосередній збройній агресії з боку Росії, яка призвела до тимчасової окупації частини територій України, порушення її суверенітету та територіальної цілісності. Це змушує Україну значно зміцнювати обороноздатність, розвивати Збройні Сили та шукати підтримки міжнародної спільноти, зокрема через співпрацю з НАТО, отримання військової допомоги та розширення дипломатичних відносин.

Політичний тиск з боку Росії також є значним викликом для України. Росія активно намагається впливати на внутрішньополітичну ситуацію, дестабілізуючи суспільство через підтримку сепаратистських настроїв і політичних рухів, що працюють на підрив єдності країни. Це посилює необхідність захисту політичної системи України та забезпечення її стійкості до зовнішніх впливів.

Економічні виклики є не менш значущими. Через війну та пов'язані з нею руйнування Україна зазнала значних втрат економічного потенціалу, особливо у промислових регіонах. Російська агресія завдала шкоди інфраструктурі, транспортним шляхам, енергетичному сектору, що негативно впливає на економічний розвиток і стабільність. До того ж, блокування експорту з боку Росії, зокрема українських зернових через Чорне море, спричиняє проблеми з реалізацією національного економічного потенціалу та підриває продовольчу безпеку.

Інформаційна війна, що активно ведеться Росією, створює додаткові загрози. Російські медіа та інформаційні кампанії спрямовані на

дезінформацію, маніпуляції громадською думкою та послаблення морального духу українського суспільства. Інформаційні атаки підривають довіру до державних інституцій, провокують напруженість серед громадян, сіють паніку та зневіру. Це вимагає посилення роботи з інформаційної безпеки, підвищення медіаграмотності населення та розвитку національних медіаресурсів, здатних протидіяти пропаганді.

Гуманітарні виклики, пов'язані зі збройною агресією, стосуються, зокрема, внутрішнього переміщення мільйонів людей, які змушені покинути свої домівки через бойові дії. Забезпечення базових потреб, житла, соціальних послуг та медичної допомоги внутрішньо переміщеним особам є додатковим навантаженням на українську економіку та соціальну сферу. Цей виклик потребує координації державних органів, міжнародної підтримки та залучення громадянського суспільства.

В умовах усіх цих викликів національна безпека України вимагає комплексного підходу до реформування та посилення безпекової системи, ефективної співпраці з міжнародними партнерами та стійкості громадянського суспільства. Україні необхідно продовжувати модернізацію військових структур, посилювати внутрішню стійкість до зовнішніх впливів, розвивати економічну стійкість та інформаційний захист, а також надавати всебічну підтримку громадянам, постраждалим від війни. Усі ці заходи спрямовані на те, щоб подолати наслідки агресії, зберегти територіальну цілісність та зміцнити незалежність України.

В умовах збройної агресії росії проти України військово-політична складова національної безпеки набуває ключового значення. Внутрішньополітична ситуація, зокрема рівень політичної стабільності, безпосередньо впливає на здатність держави ефективно реагувати на виклики війни. Політичні конфлікти та суперечності між політичними силами можуть перешкоджати ухваленню важливих рішень, спрямованих на зміцнення обороноздатності держави, що особливо небезпечно під час воєнного конфлікту.

Розбіжності між політичними партіями здатні уповільнити реалізацію оборонних реформ і завадити мобілізації ресурсів, необхідних для захисту країни. Системна політична нестабільність може негативно вплинути на функціонування таких ключових сфер, як оборона, правопорядок та громадська безпека. Ця нестабільність також може ускладнити координацію дій з міжнародними партнерами та союзниками, що є критично важливим для отримання допомоги у протидії агресору.

Політична конфронтація підриває довіру громадян до влади, що є одним із головних викликів національній безпеці в умовах війни. Конфлікти між політичними лідерами можуть створювати враження серед населення про неефективність управління країною в критичний момент. Це може негативно вплинути на готовність громадян до активної участі в обороні країни та мобілізаційних заходах.

У контексті війни громадяни очікують, що влада буде виступати як єдиний і надійний лідер, здатний організувати національні оборонні заходи, гарантувати безпеку і стабільність. Політичні розбіжності не лише ускладнюють управління кризовими ситуаціями, але й послаблюють суспільну підтримку, необхідну для досягнення перемоги в збройному конфлікті [20, с. 7-8].

Напередодні повномасштабної війни, яку російська федерація розпочала проти України 24 лютого 2022 року, наша держава завершила розробку галузевих безпекових стратегій. Це стало важливим етапом нового циклу стратегічного планування, що був ініційований у 2020 році після прийняття оновленої Стратегії національної безпеки України. У цьому документі було чітко визначено, що “встановлення миру, відновлення суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів є найвищим пріоритетом держави”.

Закон України “Про національну безпеку України” від 21 червня 2018 року № 2469-VIII визначає правові засади державної політики у сферах національної безпеки та оборони. У ньому наводиться поняття “національна

безпека України” як “захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз”. Закон також містить основи, принципи та цілі державної політики у сфері національної безпеки й оборони, що мають забезпечити захист суспільства та кожного громадянина від можливих загроз [57, с. 323].

Національна безпека України в сучасних умовах формується під впливом військово-політичних викликів, пов’язаних із тривалою збройною агресією з боку Російської Федерації. Одним із основних аспектів цієї ситуації є стирання меж між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки. Все більшу роль відіграють несилові складові національної безпеки, такі як політичні, економічні, соціальні, енергетичні, екологічні та інформаційні фактори, які визначають загальний рівень захищеності держави.

Україна перебуває у стані постійної військової загрози через агресію Росії, яка триває як у формі класичних збройних дій, так і у вигляді «гібридної війни». У цих умовах особливо важливим стає протистояння не тільки військовим загрозам, але й впливу інформаційних, енергетичних та економічних атак, що є частиною цієї багатовимірної війни. Україна зіштовхується з необхідністю захисту своїх громадян як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні, а також збереження своєї територіальної цілісності та незалежності.

Одним із ключових викликів національної безпеки є підтримка високого рівня економічного розвитку, який є важливим для забезпечення стійкості держави перед зовнішніми загрозами. Важливими завданнями залишаються також збереження енергетичної безпеки та ефективне управління ресурсами, що стають об’єктом зовнішніх атак та маніпуляцій. Відповідне співвідношення національних інтересів та участь у міжнародних наднаціональних структурах стають невід’ємною складовою забезпечення безпеки України у глобальному вимірі.

Українська зовнішня політика базується на загальноновизнаних міжнародних принципах, таких як повага до суверенітету, територіальна цілісність та невтручання у внутрішні справи держав. В умовах агресії Росії важливо продовжувати дотримуватися міжнародних договорів та мирних засобів вирішення конфліктів, підкреслюючи готовність України до активної міжнародної співпраці та формування позитивного іміджу держави на світовій арені [25, с. 118-119].

Україна потребує гнучкої та ефективної конфігурації політики, яка б забезпечувала її здатність швидко адаптуватися до нових викликів, зокрема в умовах постійного зовнішнього тиску.

Поняття «гібридна війна» поступово закріплюється в науковій методології як один із найважливіших викликів сучасним державам, зокрема Україні. Активне використання методів гібридної війни російською федерацією проти України розпочалося ще у 2014 році з моменту анексії Криму та підтримки сепаратистів на Донбасі. Саме цей період вважається початком нової ери військових конфліктів, де збройна агресія поєднується з широким спектром невоєнних заходів. Гібридна війна характеризується комплексним застосуванням різноманітних засобів: конвенційної зброї, кібератак, дезінформації, економічного тиску, пропаганди та маніпуляції суспільною думкою. Це робить її надзвичайно небезпечною формою конфлікту, оскільки вона вражає не лише військові об'єкти, а й суспільство в цілому, спрямовуючи удари по його моральному духу, інституціям та економіці.

Особливо важливою складовою гібридної війни є інформаційна агресія. Російська федерація активно використовує дезінформацію, пропаганду та маніпуляцію фактами для створення викривленого образу реальності. Використання термінів на кшталт «спецоперація» замість «війна» є яскравим прикладом цього підходу, який дозволяє агресору легітимізувати свої дії та водночас уникати міжнародного засудження.

Повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року є лише новим етапом гібридної війни, яка триває вже понад десять років. Воєнні дії на полі бою доповнюються кібератаками, економічними санкціями, культурною та інформаційною експансією. Це підтверджує, що гібридна війна не завершилася, а набула нових, більш руйнівних форм [12, с. 61-62].

З огляду на це, виклики національній безпеці України в умовах гібридної війни потребують комплексного підходу. По-перше, необхідно посилювати обороноздатність країни, зокрема вдосконалювати систему кібербезпеки та інформаційного захисту. По-друге, важливо забезпечувати належну роботу економічних і політичних інституцій, які стають основними цілями гібридної агресії. По-третє, активна інформаційна робота з громадськістю має сприяти протидії пропаганді та маніпуляціям, формуючи критичне мислення та патріотичну свідомість. Гібридна війна є викликом не лише для військових національної безпеки: від воєнної до економічної, інформаційної та політичної. Лише комплексний підхід до протидії цьому виду війни дозволить Україні зберегти свою незалежність і територіальну цілісність в умовах постійного тиску з боку агресора.

Економічна складова гібридної війни також є важливим інструментом агресора. Через торгові війни, енергетичний шантаж і економічну ізоляцію Росія намагається послабити економічну стійкість України та підірвати її зв'язки з міжнародними партнерами. Ця стратегія створює перешкоди для розвитку економіки та реалізації важливих державних проєктів, послаблюючи тим самим загальну обороноздатність країни.

Ще одним компонентом гібридної війни є підтримка і фінансування сепаратистських і терористичних груп на території України. Ці дії спрямовані на дестабілізацію східних регіонів країни та створення псевдодержавних утворень, які Росія використовує для легітимізації своїх агресивних дій. Паралельно з цим, російські спецслужби активізують нерегулярні збройні формування, які діють на території України під виглядом «повстанців» або «ополченців», що також є частиною гібридної стратегії.

Інформаційна війна є одним із ключових фронтів гібридної агресії. Росія активно використовує соціальні мережі, ЗМІ та інтернет-ресурси для поширення дезінформації, пропаганди і маніпуляцій. З моменту здобуття Україною незалежності російські мас-медіа активно працювали на території країни, поширюючи проросійські ідеї та створюючи умови для подальшого втручання. Ситуація загострилася з початком розвитку інтернету, коли російські спецслужби почали використовувати соцмережі, такі як «Однокласники» та «Вконтакте», для контролю громадської думки. Заборона цих мереж у 2017 році стала важливим кроком у боротьбі з російською пропагандою, проте ворог продовжує використовувати інші платформи, такі як Facebook, Instagram і TikTok, для досягнення своїх цілей. Це свідчить про постійну еволюцію методів гібридної війни, яка не обмежується лише збройними діями, але охоплює також інформаційний простір.

Розуміння цієї загрози є важливим кроком у протидії гібридній агресії. Інформаційна складова гібридної війни є однією з найсерйозніших загроз національній безпеці, оскільки вона спрямована на злам суспільної єдності та підрив довіри до держави. Українські науковці, разом зі спецслужбами, мають розробити спільний алгоритм протидії ворожій пропаганді. Необхідно активізувати боротьбу з дезінформацією, посилювати кібербезпеку та обмежувати доступ ворожих агентів до українського інформаційного простору [45, с. 94-95].

Повномасштабна агресія Росії проти України, яка триває вже більше двох років, стала одним із найбільш серйозних викликів для світової безпеки. Війна не тільки загрожує регіональній стабільності, але й поглиблює розкол між державами, розділяючи світ на демократичний та тоталітарний табори. Цей поділ створює нові напруження і суперечності, які можуть перерости у ще більш масштабні конфлікти, включаючи загрозу ядерної війни. Проблеми міжнародної підтримки України у цьому контексті стають визначальними для її національної безпеки. Україна відчуває значну підтримку з боку своїх західних союзників, зокрема США та ЄС, які надають військову, фінансову та

гуманітарну допомогу. Проте ця підтримка не завжди є стабільною або достатньою для подолання тих викликів, які стоять перед державою в умовах війни. Економічні та політичні труднощі, з якими стикаються навіть найбільш активні союзники України, часто стають на заваді більш тривалій та масштабній допомозі. Наприклад, внутрішні кризи в Європі або зміни політичної кон'юнктури в США можуть зменшити рівень підтримки, що ставить під загрозу здатність України ефективно протистояти агресору [47].

Інтереси великих гравців, таких як Китай чи країни Глобального Півдня, також ускладнюють міжнародну підтримку України. Китай, наприклад, отримує економічну вигоду від послаблення Росії, посилюючи свій вплив на її ринки та ресурси. Проте, одночасно, КНР боїться опинитися під санкційним тиском Заходу, що стримує його активну участь у війні. Така ситуація створює двоїстість у міжнародній позиції щодо війни, коли інтереси окремих країн не завжди збігаються з потребами України.

Ключовим викликом для національної безпеки України залишається можливість зниження обсягів військової допомоги від Заходу. Якщо країни-союзники вирішать зменшити поставки зброї або фінансову підтримку через внутрішньополітичні або економічні проблеми, це може серйозно вплинути на здатність України захищатися. В умовах затяжної війни, коли втрати зростають з обох сторін, будь-які затримки у постачанні необхідних ресурсів можуть призвести до критичних наслідків для фронту та національної безпеки загалом.

Окрім цього, загроза ескалації конфлікту до ядерного рівня є одним із найбільш тривожних сценаріїв. Росія неодноразово використовувала ядерну риторику для тиску на Захід, намагаючись посіяти страх і змусити міжнародну спільноту до поступок. У відповідь на ці загрози НАТО і США посилюють власні оборонні заходи, що підвищує ризик подальшого загострення конфлікту. У такій ситуації частина міжнародних партнерів може почати схилитися до варіанту «швидкого миру», що означатиме тиск на Україну з метою досягнення компромісу з Росією за рахунок національних інтересів.

Проблема полягає в тому, що навіть у разі тимчасового зниження інтенсивності бойових дій, відсутність сталого міжнародного тиску на Росію загрожує довгостроковими наслідками для безпеки України. Росія, попри міжнародну ізоляцію, все ще має підтримку з боку низки тоталітарних та авторитарних країн, які прагнуть зберегти зв'язки з Москвою задля власних геополітичних інтересів. Це дає Кремлю можливість шукати шляхи для обходу санкцій та підтримувати свій військовий потенціал, що продовжуватиме створювати загрозу для України [47].

Брак міжнародної підтримки, зокрема фінансової допомоги, може стати серйозним викликом для національної безпеки України. В умовах тривалої війни проти Росії, яка значно виснажує ресурси країни, недостатність зовнішнього фінансування може призвести до критичних наслідків як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Зменшення фінансової допомоги наступного року, яке може скласти \$10-15 млрд, суттєво ускладнить можливості України для фінансування оборонного сектору. Військові потреби України продовжують залишатися надзвичайно високими, адже війна вимагає постійного оновлення озброєння, технічного забезпечення армії та підтримки мобілізаційного ресурсу. У випадку, якщо ці витрати не будуть забезпечені належним чином, це може призвести до ослаблення обороноздатності країни, що створить додаткові ризики для її безпеки. Брак фінансування безпосередньо вплине на економічну стабільність України. Високий дефіцит бюджету, який за оцінками становить 1,57 трлн грн на 2024 рік (або 20,6% прогнозного ВВП), вимагатиме значних внутрішніх зусиль для його покриття. Заступник голови парламентського комітету Ярослав Железняк підкреслив, що вже цього року прихований дефіцит бюджету складає 300-400 млрд грн, що лише погіршує загальну економічну ситуацію. Без належної фінансової підтримки ззовні Україна буде змушена залучати більше внутрішніх ресурсів, що може призвести до інфляції, девальвації гривні та подальшого погіршення умов життя населення [16].

Недоотримання міжнародної макрофінансової допомоги також серйозно загрожує відновленню економіки. Підтримка бізнесу є критично важливою умовою для виживання економіки, і без достатнього фінансування український бізнес не зможе повноцінно функціонувати та відновлюватися після руйнівних наслідків війни. Це, у свою чергу, вплине на можливість держави отримувати податкові надходження, що ще більше посилить дефіцит бюджету і ускладнить фінансування ключових секторів.

Крім того, скорочення міжнародного фінансування до \$22,9 млрд у 2025 році (порівняно з \$38,1 млрд у 2024 році) може поставити під загрозу реалізацію реформ, необхідних для інтеграції України в Європейський Союз. Реформи в правовій, економічній та антикорупційній сферах вимагають значних фінансових і людських ресурсів, які будуть важко забезпечити без стабільної міжнародної допомоги. Відсутність поступу в цих напрямках може не тільки уповільнити євроінтеграційні процеси, але й призвести до втрати довіри міжнародних партнерів, що може зменшити готовність надавати подальшу допомогу [16].

Таким чином, скорочення міжнародної підтримки України створює масштабні загрози для її національної безпеки. Зменшення фінансових ресурсів під час війни може призвести до послаблення обороноздатності, економічної дестабілізації, уповільнення реформ та погіршення соціально-економічного стану країни, що в сукупності посилює вразливість України перед зовнішніми загрозами.

Аналізуючи проблему мілітаризації економіки України в контексті національної безпеки, варто зазначити, що така мілітаризація має як потенційні позитивні, так і негативні наслідки. Проблема мілітаризації економіки виникає в умовах тривалої війни, коли уряд може бути змушений переорієнтувати економічні ресурси на забезпечення оборонних потреб. Президент України В. Зеленський заявив про можливість переходу країни на "повністю мілітаризовану економіку" в разі послаблення підтримки союзників і затяжної війни. Втім, як зазначено у тексті, поки що немає чіткого розуміння,

що мається на увазі під цим терміном, і не існує конкретних планів. З історичного досвіду, приклади мілітаризації економіки можна побачити під час Другої світової війни, коли тоталітарні режими, як у Радянському Союзі, використовували централізований контроль та примусову працю для забезпечення військового виробництва. В умовах відсутності приватної власності держава могла легко перевести всі підприємства на випуск військової продукції, що стало ключовим фактором виживання в ті часи. Проте, на думку експертів, описані у статті умови мілітаризації економіки, як у Радянському Союзі, сьогодні є неприйнятними для демократичних держав, особливо для України, де ринкові принципи є основою економічної системи [43].

Загрози, пов'язані з мілітаризацією економіки, можуть виникати через негативні наслідки для цивільного сектору. Як зазначають експерти, проблема полягає в тому, що сучасні військові технології не дозволяють гарантувати безпеку виробничих потужностей в умовах постійних ракетних обстрілів. Велике військове виробництво стає мішенню для атак, що, у свою чергу, може спричинити економічні збитки, зниження виробничої потужності та втрати серед цивільного населення.

Також важливо враховувати, що Україна отримує значну підтримку від союзників у вигляді озброєння, що частково зменшує потребу у переході на повністю мілітаризовану економіку. Тому, як зазначається у тексті, повна мілітаризація може виявитися надмірною мірою, якщо країна продовжить отримувати військову допомогу. Відповідно, реалізація такого сценарію може бути недоцільною за сучасних умов.

З іншого боку, забезпечення військової спроможності України не потребує радикальної мілітаризації. Експерти стверджують, що виробництво частини необхідної продукції, такої як бронежилети, форма та безпілотники, може бути налагоджено без повної перебудови економіки. Пріоритет має бути наданий подоланню корупційних схем та ефективному використанню наявних фінансових ресурсів.

Отже, в умовах збройної агресії Росії проти України військово-політична складова національної безпеки стає визначальною для забезпечення державної стабільності та захисту національних інтересів. Політична стабільність всередині країни має критичне значення для ефективного управління і реалізації оборонних заходів. Політичні конфлікти та розбіжності можуть перешкоджати необхідним реформам і мобілізації ресурсів, що ускладнює реагування на зовнішні загрози.

Агресія Росії, яка проявляється через класичні збройні конфлікти і гібридну війну, де конвенційні військові дії поєднуються з кібератаками, дезінформацією та економічними санкціями, вимагає комплексного підходу до забезпечення національної безпеки. Зовнішня політика України має бути спрямована на підтримку міжнародних стандартів та активну міжнародну співпрацю, що є важливим для отримання підтримки від союзників.

Гібридна війна російської Федерації включає не лише воєнні дії, але й інформаційні, економічні та соціальні атаки. Інформаційна агресія, економічний тиск і підтримка сепаратистських груп є основними інструментами гібридної війни, які підривають національну безпеку України. Для успішної протидії таким викликам необхідно посилювати обороноздатність, зокрема вдосконалювати систему кібербезпеки, інформаційного захисту та забезпечувати стабільну роботу економічних і політичних інституцій.

Міжнародна підтримка є ключовою для України в умовах тривалої війни. Проте нестабільність у міжнародній політиці, фінансові труднощі союзників та можливі зміни в обсягах допомоги можуть створити додаткові ризики для національної безпеки. Зменшення фінансової допомоги та економічні проблеми можуть послабити обороноздатність України і ускладнити реалізацію реформ, необхідних для інтеграції в Європейський Союз.

Таким чином, комплексний підхід до забезпечення національної безпеки України в умовах гібридної війни є критично важливим. Необхідно продовжувати активно працювати над зміцненням внутрішньої стабільності,

підтримувати ефективне управління кризовими ситуаціями і забезпечувати стратегічну підтримку з боку міжнародних партнерів для досягнення довгострокової стабільності та безпеки.

3.2. Невійськові виклики безпеки України

Не військові виклики для України в цьому контексті включають економічні, соціальні та ідеологічні аспекти. Російська пропаганда, яка наголошує на мілітаристському психозі та імперських амбіціях, відволікає увагу від внутрішніх економічних проблем Росії. Це створює загрози для економічної стабільності в регіоні, адже нестабільність у сусідній країні може вплинути і на Україну.

Передумови війни та прорахунки в системі національної безпеки України стали одними з головних факторів, які уможливили збройну агресію Росії. Перш за все, серед основних прорахунків слід виділити недостатню увагу до модернізації армії та силових структур протягом тривалого часу. Українська армія до початку активної фази війни мала обмежене фінансування, слабку матеріально-технічну базу та недостатній рівень бойової підготовки, що знизило її обороноздатність та готовність до швидкого реагування на зовнішню загрозу. Довгі роки політичної нестабільності та брак реформ у секторі оборони спричинили втрату фахових кадрів, що послабило здатність держави ефективно протистояти агресії.

Другим суттєвим прорахунком було недооцінювання інформаційних та гібридних загроз, які активно використовувала Росія задовго до початку відкритої агресії. Українська система національної безпеки не забезпечила належного захисту інформаційного простору, що дало можливість російській пропаганді та дезінформаційним кампаніям впливати на громадську думку, поширювати антиукраїнські наративи та розпалювати сепаратистські настрої, особливо в східних та південних регіонах країни. Брак ефективної державної стратегії інформаційної безпеки дозволив Росії створити «п'яту колону» з

проросійськи налаштованих громадян та організацій, які, в критичний момент, посилили внутрішню дестабілізацію.

Також відзначається слабкість української контррозвідки та недосконалість механізмів внутрішньої безпеки. На момент загострення ситуації Україна не мала належної структури для своєчасного виявлення та нейтралізації внутрішніх загроз, таких як шпигунство та діяльність ворожих агентів впливу, що дозволило російським спецслужбам безперешкодно вести діяльність на території України. Це послабило національну безпеку та призвело до втрати частини територій ще на початковому етапі війни.

До того ж, відсутність повної інтеграції України в міжнародні безпекові структури, зокрема в НАТО, залишила її вразливою до зовнішньої агресії. Хоча Україна прагнула співпрацювати з НАТО, політичні рішення щодо чіткого курсу на євроатлантичну інтеграцію були запізненими та нерішучими. Слабка координація із союзниками та недостатній рівень підготовки на випадок збройної агресії залишили Україну фактично сам-на-сам із загрозою. Відсутність обов'язкових гарантій безпеки також не дозволила Україні своєчасно отримати військову допомогу в необхідному обсязі.

Крім того, ще одним прорахунком було недооцінювання економічних ризиків. Україна тривалий час залишалася економічно залежною від Росії, особливо в енергетичній сфері. Це створило додатковий важіль тиску, який Росія використовувала для дестабілізації української економіки, блокування постачань та створення енергетичних криз. Ця економічна залежність послабила можливості України швидко мобілізувати ресурси для оборони та забезпечити стабільність у кризовій ситуації.

У підсумку, комбінація недоліків у військовій, інформаційній, контррозвідувальній та економічній сферах стала передумовою для реалізації збройної агресії. Відсутність комплексної та узгодженої стратегії національної безпеки значно ускладнила здатність України швидко та ефективно протистояти зовнішньому втручання. Ці прорахунки стали уроком для України, що підкреслило необхідність радикальних реформ у системі

національної безпеки, інтеграції до міжнародних структур та зменшення економічної залежності від потенційно агресивних держав.

За Русенко, на сучасному етапі основними загрозами національній безпеці та стабільності суспільства в Україні є:

1. Посягання на державний суверенітет, конституційний лад і легітимно обрану владу.
2. Порушення прав людини і громадянина як всередині країни, так і за її межами.
3. Недостатнє правове регулювання відносин між політичними силами, зокрема у сфері використання медіа для пропаганди.
4. Розповсюдження дезінформації про події в країні та діяльність системи забезпечення безпеки.
5. Сепаратистські рухи на окремих територіях та в регіонах.
6. Розпалення національної, расової та релігійної ворожнечі, а також соціальної напруги.
7. Поширення ненависті серед працівників системи безпеки.
8. Діяльність угруповань або громадських об'єднань, спрямована на неконституційну зміну влади.
9. Виникнення міжетнічних і міжконфесійних конфліктів.
10. Прояви екстремізму в діяльності релігійних громад та об'єднань національних меншин, а також їх радикалізація.
11. Недостатній контроль за дотриманням Конституції і законів України.
12. Суперечливі геополітичні та економічні погляди та орієнтації вітчизняної політичної еліти [44].

Соціальні виклики мають велике значення, оскільки наростання мілітаристських настроїв в Росії може призвести до соціальної напруженості і міграційних потоків, що вплине на ситуацію в Україні. Ідеологічні фактори, такі як пропаганда і спроби дискредитації демократії, можуть також вплинути на громадську думку і інформаційну безпеку в Україні [50].

Російська пропаганда вже багато років не змінюється і продовжує просувати антиукраїнські наративи на міжнародній арені. Щорічно на це витрачається близько 4,5 млрд доларів. Як зазначив виконавчий директор Інституту інформаційної безпеки Артем Біденко під час брифінгу в Укрінформі, ці кошти йдуть на підтримку міжнародних медіа, таких як Sputnik і Russia Today, які активно просувають такі тези, як "Україна – неспроможна країна, переповнена корупцією", і що "українці, по суті, є тими ж росіянами". Росія також намагається нав'язати думку, що вона не є імперіалістичною державою, а навпаки, страждає від імперіалістичних зазіхань Заходу, і що "Україна є лише інструментом нападу на бідну Росію".

Біденко підкреслив, що ця пропаганда "має дуже чіткий план збільшувати інформаційний хаос у світі" і досягати своїх цілей шляхом дестабілізації ситуації. Це створює значний інформаційний шум, який ускладнює сприйняття реальних загроз та маніпулює громадською думкою на глобальному рівні.

Олексій Мельник, співдиректор програм зовнішньої політики та міжнародної безпеки Центру Разумкова, також звернув увагу на важливість інформаційного фронту. Він зауважив, що "медіа формують громадську думку", а це, у свою чергу, впливає на політичні рішення і може призводити до значних економічних витрат і навіть військових дій.

Крім того, важливо розглянути, як інформаційні кампанії можуть впливати на міжнародну політику та внутрішньополітичну ситуацію в окремих країнах. Російська дезінформація і пропаганда можуть негативно позначатися на іміджі України та інших країн, заважаючи ефективному реагуванню на реальні загрози [13].

На прикладі минулого року, можна виділити улюблені ризики для економічної безпеки України. У 2023 році економічна безпека України залишається ускладненою, хоча порівняно з весною 2022 року, ситуація покращилася. Це пояснюється ефективними державними та бізнесовими ініціативами, які дозволили адаптуватися до нових умов та частково відновити

економічну діяльність. Завдяки цим зусиллям вдалося пом'якшити деякі з негативних наслідків війни.

Згідно з оцінками, одна загроза (2% від усіх) віднесена до найвищої категорії ризику – червоної зони. Решта загроз (49 усього) мають середню або середньо-високу оцінку ризику. Це свідчить про часткову стабілізацію економічної ситуації. Однак концентрація загроз у жовто-помаранчевій зоні вказує на необхідність подальшого відновлення соціально-економічної динаміки та забезпечення стабільного надходження зовнішніх ресурсів.

Основні загрози, що впливають на економічну безпеку у помаранчевій зоні, включають ті, які можуть суттєво послабити трудовий потенціал і ресурси, необхідні для відновлення після війни. Важливо також звернути увагу на проблеми, пов'язані з фінансовими та економічними дисбалансами, щоб уникнути їх поглиблення.

Незважаючи на деяке зменшення впливу дефіциту державного бюджету, цей фактор залишається значним ризиком. Найбільші загрози в помаранчевій зоні пов'язані з можливістю відновлення та усунення накопичених економічних дисбалансів, що може стати критичним для економічної стабільності. Тому необхідні рішучі дії для послаблення накопичених фінансових і економічних проблем, а також стабільне надходження зовнішніх ресурсів для подальшого відновлення та підтримки економічної безпеки [1, с. 5].

У сучасному світі міграція є однією з найбільш актуальних і складних соціальних проблем. Щорічно мільйони людей покидають свої рідні місця в пошуках кращих умов життя, втікаючи від війни, переслідувань, бідності чи природних катастроф. Ці міграційні потоки мають значний вплив на країни походження та призначення, створюючи нові можливості, але також і серйозні виклики.

Однією з основних проблем, які виникають унаслідок міграційних процесів, є соціальна напруга в країнах, що приймають мігрантів. Зокрема, країни Європи стали свідками суттєвого зростання соціального напруження

через великий притік біженців. Наприклад, війна в Сирії призвела до масового прибуття мігрантів, яких європейські країни змушені розміщувати у таборах для біженців. Ці мігранти часто мають низький рівень кваліфікації, що ускладнює їхню інтеграцію у нове суспільство [17].

Міграційна криза 2015 року показала, як такі великі потоки біженців можуть впливати на соціальну стабільність. Відповіддю на цей виклик стало введення тимчасових обмежень на пересування та закриття кордонів багатьма європейськими країнами через зростання кримінальних проявів серед біженців [26].

В Україні, як країні-експортері трудових ресурсів, ситуація також є складною. Міграція українців за роки незалежності стала масовим явищем, яке має далекосяжні наслідки. Висококваліфіковані фахівці постійно виїжджають з країни, що створює дефіцит кадрів у важливих секторах економіки.

Міграційні процеси, особливо в умовах військового конфлікту, мають двоякий ефект. З одного боку, вони створюють нові можливості на ринку праці, зокрема у сфері інформаційних технологій, яка продовжує розвиватися навіть під час війни. З іншого боку, великі потоки мігрантів призводять до соціальної напруги в країнах прийому. Наприклад, у Польщі, Румунії, Чехії, Словаччині, Угорщині та Молдові значна кількість українських мігрантів викликає проблеми з розміщенням і соціальною підтримкою [22, с. 244-246]/

Таким чином, міграція має складний вплив на соціальні системи країн. Важливо, щоб міжнародна спільнота продовжувала працювати над ефективними рішеннями для пом'якшення соціальної напруги і забезпечення гідних умов для всіх мігрантів.

Ефективне вирішення проблем соціальної вразливості в Україні дозволить прискорити процеси європейської інтеграції. Це, в свою чергу, спонукатиме європейців до більшої інклюзії України, що має значний потенціал для стабілізації демографічних і трудових проблем у Європі. Прогнозування та проактивна політика щодо соціальної вразливості дозволять

уникнути великих фінансових витрат на відновлення соціальної стабільності в майбутньому.

В Україні високий рівень соціальної вразливості існував і до початку війни. Це проявлялося у значному розриві між регіонами, відставанні від сусідніх європейських країн за соціально-економічними параметрами, зростанні міграційної активності та посиленні соціального напруження через "вимивання" людських ресурсів, особливо серед молоді і висококваліфікованих працівників. Ці проблеми створюють додаткові виклики для стабільності внутрішнього ринку праці та економічного розвитку.

Таким чином, Україні важливо розробити комплексний підхід до дослідження та вирішення соціальної вразливості. Це включає моніторинг людських ресурсів, аналіз поточного стану та тенденцій, а також розробку ефективних політик для зниження соціальної вразливості і збереження людського капіталу. Такий підхід не лише сприятиме стабілізації ситуації в Україні, а й підтримає її євроінтеграційні прагнення, навіть у складних умовах [7, с. 45-46].

Національна безпека нашої країни знаходиться під серйозною загрозою через корупцію, яка є вкрай небезпечним соціальним явищем. Корупція проявляється у вигляді підкупу та продажності посадових осіб, які зловживають своїми службовими повноваженнями заради особистої вигоди. Це явище веде до політичної нестабільності, низької якості законодавства, неефективності державних інститутів, слабкості громадянського суспільства і підриває демократичні основи держави. Корупція також знижує політичну культуру, деформує правову свідомість, послаблює судову систему, ігнорує права громадян, сприяє безкарності правопорушників, клептократії у політичних і економічних питаннях, а також зростанню злочинності і загальному розчаруванню в ефективності закону.

За даними Transparency International Ukraine, у 2023 році Україна отримала лише 36 балів зі 100 в Індексі сприйняття корупції і зайняла 104 позицію з 180 країн [58]. Це свідчить про надзвичайну серйозність проблеми.

Успішна боротьба з корупцією безпосередньо вплине на можливість України вступити до ЄС і НАТО, що, у свою чергу, відкриє доступ до економічної та військової підтримки. Однак корупційні скандали в уряді не припиняються, і з'являються підозри стосовно високопосадовців. Існує сумнів у реальних намірах влади боротися з корупцією, що підкріплюється відсутністю серйозних судових вироків. Виникає потреба порівняти відповідальність за корупцію під час війни до покарання за співпрацю з ворогом, що могло б стати ефективним кроком для боротьби з цією проблемою.

Соціальна нерівність та економічне розшарування є також критичними проблемами. Розрив між багатими і бідними настільки великий, що це загрожує стабільності держави. Відсутність середнього класу підриває основи соціальної стабільності, що веде до низького рівня життя для більшості населення та створює передумови для нових криз. Не додає справедливості і марнотратство місцевих бюджетів, коли гроші витрачаються на косметичні проекти замість важливих оборонних потреб, чи скандали навколо Міністерства оборони під час війни. Звільнення під заставу топ-чиновників, підозрюваних у величезних хабарях, також є яскравим проявом несправедливості. Це все разом створює атмосферу невпевненості та тривоги, що тільки посилює кризові явища в суспільстві [51, с. 94-97].

Соціальна проблема злочинності та тероризму є важливими питаннями, які потребують особливої уваги. Проблема злочинності стала суттєвим аспектом соціальної структури, впливаючи на всі рівні суспільства. Її характер характеризується масштабністю, постійністю і високим рівнем шкідливості. Злочинність, яка раніше могла здаватися далеким явищем, тепер активно впливає на соціальні відносини, що загрожує як правам і свободам людини, так і національній безпеці.

Держава повинна вжити всі можливі заходи для запобігання злочинності та забезпечення захисту прав і свобод громадян. Це включає в себе реалізацію конституційних гарантій недоторканності особи, захист життя та здоров'я, а

також забезпечення невідворотності покарання для злочинців. Важливо, щоб правова система працювала ефективно, без затримок і бюрократичних бар'єрів.

Кримінальна діяльність також має негативний вплив на соціальну стабільність, адже вона призводить до порушення прав людини і може підривати соціальну довіру. Однак, боротьба зі злочинністю є важливою складовою зусиль для покращення загального стану суспільства.

Щодо тероризму, його також слід розглядати як серйозну соціальну проблему. Тероризм не тільки порушує права людини, а й створює нові форми насильства, які можуть загрожувати існуванню цивілізації. Сучасні терористичні організації використовують різні методи та техніки, що робить боротьбу з ними надзвичайно складною.

Важливими умовами для успішної боротьби з тероризмом є досягнення суспільного компромісу, припинення фінансування терористичних організацій та підвищення правової свідомості населення. Необхідно забезпечити ефективне правове середовище для протидії тероризму, яке забезпечить не лише безпеку, а й повагу до прав і свобод людини [51], [62, с. 13].

Демографічна криза в Україні, посилена двома роками війни, несе серйозну загрозу для національної безпеки, соціальної стабільності та економічного розвитку країни. По-перше, значне скорочення населення України – до 29 мільйонів осіб – має суттєві наслідки для економічної стабільності. За даними аналітичного центру "Український інститут майбутнього", з цієї кількості лише третина є економічно активними, в той час як 17 мільйонів осіб є економічно неактивними, серед яких 8 мільйонів – пенсіонери та 4,8 мільйона – діти до 15 років. Таке розподіл населення створює серйозний тиск на державний бюджет, зокрема, на систему соціального забезпечення, яка повинна фінансувати пенсії та допомогу для дітей.

Війна та її наслідки призвели до великого відтоку населення. За даними, лише 65% українських біженців планують повернутися додому, що є значним зниженням порівняно з попередніми роками. Якщо ситуація не зміниться,

можливий сценарій передбачає виїзд понад 20 мільйонів українців за кордон, що створює величезний тиск на країни Європи, зокрема, Німеччину, яка може прийняти до 10 мільйонів біженців. Це підвищує навантаження на соціальні системи приймаючих країн і може викликати соціальні та економічні проблеми в цих країнах.

Численні переміщення населення і масові руйнування інфраструктури, спричинені війною, ускладнюють проведення переписів і точних оцінок демографічної ситуації в Україні. Офіційний перепис населення був проведений лише у 2001 році, і з тих пір його не проводили через постійні перешкоди, зокрема, зумовлені війною. Це ускладнює планування і реалізацію державних програм, що потребують актуальної демографічної інформації.

У довгостроковій перспективі ці фактори можуть серйозно загрожувати національній безпеці України, оскільки зменшення працездатного населення та великий відтік людей можуть уповільнити відновлення економіки та підвищити соціальну напругу. Крім того, величезні міграційні потоки можуть спровокувати нові політичні та економічні виклики для країн Європи [15].

Таким чином, для подолання демографічної кризи Україні потрібно вжити ряд заходів, включаючи підтримку внутрішньо переміщених осіб, поліпшення умов життя для тих, хто залишився в країні, і забезпечення підтримки міжнародних партнерів у випадку подальшого загострення ситуації. Також необхідно розробити стратегії для стабілізації соціальної та економічної ситуації, що допоможе забезпечити стабільність і розвиток країни в умовах тривалої кризи.

Серед інших джерел ризиків і загроз для національної безпеки України можна виділити наступні: кліматичні зміни, розвиток нових технологій, а також просування іншими країнами інтересів, що суперечать національним інтересам України. Ці джерела ризиків є типовими для багатьох країн і не можуть бути усунені повністю. Таким чином, при розробці державної політики в сфері національної безпеки важливо знайти механізми, які

дозволятимуть адаптуватися до постійно діючих загроз. Це передбачає підвищення національної стійкості [42].

Отже, невійськові виклики безпеки України постають як складний комплекс економічних, соціальних і ідеологічних загроз. Російська пропаганда, що активно просуває антиукраїнські наративи, створює значний інформаційний шум і дезінформує як внутрішню, так і міжнародну аудиторію, що ускладнює ситуацію в Україні. Пропагандистська кампанія сприяє дестабілізації і внутрішніх процесів в Україні, і має негативний вплив на громадську думку та імідж держави на міжнародній арені.

Серед основних соціальних і економічних проблем, які впливають на національну безпеку України, варто відзначити: високий рівень корупції, соціальну нерівність, тероризм та злочинність, а також демографічну кризу, спричинену війною. Корупція є серйозною загрозою для політичної стабільності та якості державних інститутів, що потребує рішучих заходів для її подолання. Соціальна нерівність і економічне розшарування також представляють загрозу для стабільності держави, посилюючи кризові явища в суспільстві.

Демографічна криза, зокрема великий відтік населення та скорочення працездатного контингенту, має потенціал для уповільнення економічного відновлення і підвищення соціальної напруги. Міграційні процеси та їх вплив на соціальні системи країн-приймачів також є важливими аспектами, які потребують уваги.

Виходячи з цих обставин, Україні необхідно розробити комплексний підхід до вирішення соціальних і економічних проблем, зокрема шляхом поліпшення управління, боротьби з корупцією, покращення соціальної інфраструктури та забезпечення ефективної політики в сфері національної безпеки. Адаптація до нових умов і підвищення національної стійкості є ключовими факторами для підтримки стабільності та розвитку країни в умовах тривалої кризи.

Національна безпека України в умовах збройної агресії Росії вимагає ґрунтовного переосмислення системних підходів і загальної концепції захисту суверенітету. Російська агресія не тільки проявила слабкі місця в національній оборонній та безпековій структурах, але й продемонструвала важливість сучасних підходів до обороноздатності. Збройна агресія з боку Росії, розпочата ще у 2014 році з анексії Криму та розпалювання конфлікту на Донбасі, а потім масштабне вторгнення у 2022 році, показали, що класичні підходи до безпеки не забезпечили належного рівня захисту, а також виявили важливість швидкого реформування та адаптації до новітніх загроз.

Одним із ключових елементів національної безпеки є оборонний потенціал держави, який включає не лише чисельність і оснащення збройних сил, але й рівень їхньої інтеграції з міжнародними партнерами, тактико-стратегічну готовність до нових типів конфліктів, а також наявність сучасної системи управління та контролю. За останні роки Україна змушена була активно працювати над модернізацією збройних сил, розвивати військово-промисловість, покращувати технічне оснащення і запроваджувати стандарти НАТО для підвищення рівня сумісності зі збройними силами країн-союзників.

Крім традиційного військового захисту, суттєву роль відіграє інформаційна безпека, яка дозволяє протидіяти інформаційно-психологічним операціям та маніпуляціям. Україна зазнала масштабних інформаційних атак з боку Росії, спрямованих на дестабілізацію суспільства, зниження довіри до уряду та розповсюдження панічних настроїв серед населення. Тому інформаційна безпека є однією з ключових сфер, яка потребує постійного посилення, що включає боротьбу з пропагандою, розвиток національних медіа та підвищення медіаграмотності серед населення.

Також важливим аспектом є енергетична безпека, яка у випадку України часто ставала об'єктом тиску з боку Росії. Залежність від російського енергопостачання створювала додаткові загрози національній безпеці, тому Україна активно працює над диверсифікацією джерел постачання енергоресурсів, розвитком внутрішніх енергетичних потужностей і

використанням альтернативних джерел енергії. Енергетична незалежність є важливою складовою економічної безпеки і сприяє зміцненню загальної стабільності країни в умовах зовнішніх загроз.

Крім цього, значна увага приділяється розвитку громадянського суспільства, яке стало важливим фактором стійкості України. Громадські організації, волонтерські рухи та активні громадяни відіграли важливу роль у підтримці армії та допомозі постраждалим у зонах конфлікту. Розвиток громадянського суспільства підвищує здатність країни протидіяти зовнішнім загрозам та підтримує внутрішню єдність, що є важливим для забезпечення національної безпеки в довгостроковій перспективі.

Таким чином, національна безпека України потребує інтегрованого підходу, який включає одночасне зміцнення військових, економічних, інформаційних та соціальних складових. Це передбачає не лише адаптацію до зовнішніх викликів, а й систематичну роботу над усуненням внутрішніх слабкостей, які роблять державу вразливою до зовнішньої агресії. В умовах війни національна безпека України стає пріоритетом на всіх рівнях державного управління, і її ефективне забезпечення є основою для відновлення територіальної цілісності та збереження державного суверенітету.

3.3 Перспективи реформування стратегії національної стратегії

Реформування стратегії національної безпеки України є важливим етапом у розвитку держави, особливо в умовах постійної зовнішньої агресії та внутрішніх викликів. Перспективи реформування цієї стратегії вимагають комплексного підходу, що поєднує зміцнення обороноздатності з модернізацією державних інституцій, підвищенням ефективності управління та інтеграцією в міжнародні системи безпеки.

На перший погляд, реформування національної стратегії може виглядати як процес, спрямований на перегляд існуючих підходів до управління економікою, політикою, соціальними питаннями та

інфраструктурою, однак в ньому є декілька ключових аспектів, що потребують уваги.

По-перше, важливою складовою є вдосконалення системи державного управління. Стратегічне управління вимагає високої кваліфікації та здатності швидко реагувати на зміни в суспільно-політичній ситуації. Тому реформа національної стратегії повинна включати модернізацію органів влади, діджиталізацію державних послуг, впровадження новітніх технологій у сфері управління, а також створення умов для розвитку ефективної кадрової політики. Окрім того, необхідно забезпечити підзвітність і прозорість органів влади, що дозволить знизити рівень корупції та покращити взаємодію з громадськістю.

По-друге, реформування національної стратегії має враховувати виклики, які пов'язані з глобалізацією, змінами клімату, новими тенденціями в енергетиці, індустріалізації та цифровій трансформації. Країни стикаються з необхідністю адаптації своїх економік до нових умов, зокрема через розвиток «зелених» технологій, відновлювальних джерел енергії, а також впровадження інноваційних моделей виробництва. Водночас важливо зберігати стабільність національної економіки і зменшувати залежність від зовнішніх факторів, що робить реформу енергетичної та економічної стратегій надзвичайно актуальною.

Третім важливим аспектом є соціальні реформи, що повинні забезпечити підвищення якості життя населення та скорочення соціальної нерівності. У цьому контексті можна виділити реформування системи охорони здоров'я, освіти, пенсійного забезпечення та соціальної підтримки. Стратегії повинні враховувати демографічні зміни, зокрема старіння населення, і пропонувати механізми для інтеграції всіх груп населення в економічний і соціальний процес. Також важливо впроваджувати програми, що сприяють зайнятості, особливо серед молоді та осіб з обмеженими можливостями.

Особливе місце у реформуванні стратегії займає питання національної безпеки, яке не обмежується лише військовими аспектами. Окрім традиційної

оборони, сучасні загрози включають кібербезпеку, економічні санкції, тероризм, а також загрози, що виникають внаслідок зміни клімату та природних катастроф. Для адаптації до цих нових викликів необхідно створити цілісну систему національної безпеки, яка охоплює різні її аспекти, забезпечуючи координацію дій між різними відомствами і органами влади.

Інтеграція країни в міжнародну спільноту є ще одним важливим елементом перспектив реформування національної стратегії. Враховуючи глобальні економічні процеси, необхідно сприяти розвитку міжнародних відносин, зокрема через активну участь у міжнародних організаціях, розширення зовнішньоекономічних зв'язків та залучення інвестицій.

Реформування стратегії має передбачати не лише адаптацію до нових умов міжнародного ринку, але й розробку власної моделі розвитку в глобальному контексті, що дозволить країні стати конкурентоспроможною на світовій арені.

Важливим аспектом реформування стратегії є її здатність до інклюзивності та адаптивності. Стратегічне планування має бути не лише централізованим, але й базуватися на принципах децентралізації та активному залученні громадян до процесів прийняття рішень. Врахування регіональних особливостей та потреб різних груп населення може стати запорукою ефективного реформування.

Реформування національної стратегії є невід'ємною частиною процесу модернізації держави в умовах глобальних змін та нових викликів. Важливою умовою ефективного реформування є здатність стратегічного планування бути не лише реакцією на поточні проблеми, але й проактивним підходом, що забезпечує довгострокову стабільність і розвиток країни. Тому стратегія реформування національної стратегії має бути комплексною та гнучкою, здатною відповідати на швидко змінювані внутрішні та зовнішні умови.

Одним із ключових напрямків реформування є створення нових механізмів прогнозування та планування. Традиційні моделі управління, що зосереджуються на короткострокових результатах, мають бути доповнені більш стратегічними та довгостроковими підходами. Врахування факторів

змінності, таких як технологічні інновації, нові економічні моделі, політичні трансформації на глобальному рівні, потребує від урядів країни постійного перегляду своїх стратегій і адаптації до нових умов. Тому створення гнучкої стратегії, яка зможе реагувати на непередбачувані фактори, є необхідним кроком для збереження національної безпеки та економічної стабільності.

Один із таких важливих напрямків реформування є розвиток інноваційної економіки. Зокрема, акцент на інтелектуальну власність, стартапи та цифровізацію може стати основою для трансформації економіки країни. В умовах цифрової революції і глобалізації економіки роль інноваційних технологій у забезпеченні конкурентоспроможності країни є визначальною. Для цього потрібен розвиток інфраструктури, що включає в себе не лише інвестиції в науково-дослідницькі установи, а й створення умов для розвитку приватного сектору, науково-технічних парків, стартапів та малих і середніх підприємств. Це також вимагає перегляду освітніх програм, щоб підготувати нові кадри, здатні працювати в умовах сучасних технологічних змін, а також стимулювати інвестування в науку та інновації.

У цьому контексті ключовою проблемою є ефективна реалізація системи «розумного урядування» — ідеї впровадження інноваційних технологій у державне управління, що дозволяє знизити бюрократичні бар'єри, забезпечити кращу взаємодію з громадянами та бізнесом. Такі технології, як штучний інтелект, великі дані, блокчейн і інші цифрові інструменти, можуть значно підвищити ефективність державних установ, зокрема у таких сферах, як охорона здоров'я, освіта, фінанси, національна безпека.

Особливу увагу варто приділити реформуванню сектору енергетики, який, в умовах переходу до сталого розвитку, стає стратегічним напрямком національної стратегії. Зменшення залежності від традиційних енергоресурсів, таких як вугілля та нафта, а також розвиток відновлювальних джерел енергії (сонячні та вітрові станції, геотермальні технології) є важливою складовою частиною не лише економічної, а й екологічної безпеки країни. У цьому контексті реформування національної стратегії має включати програми з

енергетичної ефективності, розвиток інфраструктури для використання альтернативних джерел енергії та інтеграцію національних енергетичних систем у міжнародні ринки.

Не менш важливою є також реформа соціальної сфери. Потрібна адаптація до демографічних змін, які відбуваються у більшості країн, зокрема старіння населення, міграційні процеси, а також зміни в соціальній структурі. Реформи в цій сфері повинні спрямовуватись на забезпечення належного рівня життя для всіх верств населення, зокрема через покращення системи охорони здоров'я, пенсійного забезпечення, забезпечення доступу до освіти та професійного навчання для різних груп населення. У зв'язку з цим, важливо створити програми, які дозволяють забезпечити підтримку соціально вразливих верств населення, зокрема безробітних, людей похилого віку, багатодітних сімей та людей з інвалідністю.

Важливим елементом реформування є також розвиток інфраструктури, що включає як фізичні, так і цифрові елементи. Модернізація транспортної мережі, будівництво нових доріг, мостів, розвиток залізничного та авіаційного сполучення є важливими для підвищення мобільності населення та розвитку економіки. Водночас важливо інвестувати у цифрову інфраструктуру, що включає розбудову мереж 5G, хмарних технологій, а також покращення доступу до інтернету в сільських і віддалених районах. Це забезпечить рівні умови для бізнесу та громадян у всіх регіонах країни, сприятиме розвитку цифрових послуг та онлайн-освіти, а також підвищенню конкурентоспроможності національних підприємств.

Ще одним важливим напрямком реформ є розвиток правової системи та забезпечення верховенства права. Це включає як вдосконалення судової системи, так і реформу правоохоронних органів, щоб забезпечити більш ефективно дотримання законів, боротьбу з корупцією та забезпечення прав людини. Важливо також посилювати роль громадянського суспільства в процесі державотворення, включаючи активну участь громадян у формуванні політичних та економічних рішень. Залучення населення до розробки

стратегій та реформ, забезпечення зворотного зв'язку між громадянами та державою, дасть можливість побудувати стійку політичну систему, яка буде мати підтримку суспільства.

Реформування національної стратегії України в умовах глобальних змін є важливим етапом на шляху до модернізації держави, яка повинна не лише відповідати на поточні виклики, але й бути здатною прогнозувати та проактивно реагувати на нові загрози та можливості. Стратегічне планування повинно орієнтуватися не лише на короткострокові цілі, а й передбачати довгострокову стабільність і розвиток країни. Це вимагає формування гнучкої та адаптивної стратегії, яка б могла оперативно реагувати на зміни, що відбуваються в технологічній, економічній та політичній сферах.

Одним із центральних напрямків реформування є інтеграція інноваційних технологій у всі сфери суспільного життя — від економіки до державного управління. Розвиток інтелектуальної власності, стартапів, цифровізації та «розумного урядування» дозволить значно підвищити ефективність державних установ і забезпечити більш тісну взаємодію з громадянами та бізнесом. Окрім того, ключовим завданням є перехід до сталого енергетичного розвитку, що включає зменшення залежності від традиційних енергоресурсів і впровадження альтернативних джерел енергії, що стане основою не лише економічної, а й екологічної безпеки країни.

Реформи повинні охоплювати всі аспекти суспільного розвитку, зокрема соціальну сферу, де важливо адаптувати політику до демографічних змін, забезпечити доступ до якісної освіти, охорони здоров'я та пенсійного забезпечення для всіх верств населення. Особливої уваги потребує розвиток інфраструктури, зокрема цифрової, що сприятиме рівним можливостям для бізнесу та громадян у всіх регіонах, забезпечуючи рівновагу та конкурентоспроможність національної економіки.

Не менш важливими є реформи правової системи та забезпечення верховенства права, що сприятиме ефективному дотриманню законів, боротьбі з корупцією та зміцненню громадянських прав. Включення громадян

до процесу реформування та активне громадське обговорення стратегій стане запорукою ефективності реформ та підтримки їх на всіх рівнях суспільства.

Отже, перспективи реформування національної стратегії України передбачають комплексний підхід, який охоплює економічну, соціальну, технологічну та правову модернізацію. Це має забезпечити стійке, динамічне зростання держави та національної безпеки в умовах глобальних викликів та внутрішніх змін.

Висновки до розділу 3

В умовах збройної агресії Росії проти України національна безпека стає критично важливою для забезпечення державної стабільності та захисту національних інтересів. Агресія Росії, яка поєднує класичні військові конфлікти з гібридною війною, де застосовуються кібератаки, дезінформація та економічні санкції, створює комплексний виклик для України. Гібридна війна, в свою чергу, вимагала від України розробки комплексного підходу до забезпечення національної безпеки, включаючи вдосконалення системи кібербезпеки, інформаційного захисту та стабільність економічних і політичних інституцій.

Однак військові загрози лише частина проблеми. Невійськові виклики безпеки України представляють складний комплекс економічних, соціальних та ідеологічних загроз. Російська пропаганда активно просуває антиукраїнські наративи, створюючи інформаційний шум і дезінформуючи як внутрішню, так і міжнародну аудиторію. Це ускладнює ситуацію в Україні, сприяє дестабілізації внутрішніх процесів та має негативний вплив на громадську думку і імідж держави на міжнародній арені.

Серед основних соціальних і економічних проблем, що впливають на національну безпеку, є високий рівень корупції, соціальна нерівність, тероризм, злочинність та демографічна криза. Корупція підриває політичну стабільність і якість державних інститутів, що потребує рішучих заходів для її подолання. Соціальна нерівність і економічне розшарування поглиблюють

кризові явища в суспільстві. Демографічна криза, зокрема великі масштаби міграції та скорочення працездатного контингенту, може уповільнити економічне відновлення та підвищити соціальну напругу.

Таким чином, для забезпечення національної безпеки Україні необхідно розробити комплексний підхід, що охоплює як військові, так і невійськові аспекти. Важливо продовжувати працювати над зміцненням внутрішньої стабільності, підтримувати ефективне управління кризовими ситуаціями і забезпечувати стратегічну підтримку з боку міжнародних партнерів. Водночас, Україні потрібно активно вирішувати соціальні та економічні проблеми, зокрема шляхом покращення управління, боротьби з корупцією та підвищення національної стійкості для підтримки довгострокової стабільності та безпеки в умовах тривалої кризи.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено комплексне дослідження перспективи реформування стратегії національної безпеки України у контексті збройної агресії росії, що дозволило сформулювати певні методологічні та науково-практичні висновки.

В ході виконання дослідження було ретельно проаналізовано всі завдання, що були поставлені в рамках роботи. Перш за все, було розглянуто поняття національної безпеки в сучасних умовах, що дозволило виявити ключові аспекти та виклики, з якими стикається країна. Вивчення теоретичних основ стратегічного планування у сфері національної безпеки допомогло окреслити основні принципи та підходи, які є фундаментом для ефективної реалізації стратегій у цій сфері.

1. Національна безпека є критично важливим аспектом для будь-якої держави, особливо в умовах сучасних глобальних і регіональних викликів, таких як збройні конфлікти, інформаційна війна, економічна нестабільність і кіберзагрози. Перш за все, для розуміння національної безпеки в сучасних умовах варто зазначити, що вона охоплює широкий спектр аспектів, пов'язаних із захистом державного суверенітету, територіальної цілісності, стабільності суспільства та добробуту громадян. Національна безпека в сучасних умовах зумовлена як внутрішніми факторами розвитку держави, так і зовнішніми загрозами та впливами, які вимагають комплексного підходу до її забезпечення.

Сучасні виклики національній безпеці обумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. До внутрішніх належать політична стабільність, економічний розвиток, ефективність управління, соціальна згуртованість і здатність держави відповідати на кризи. Зовнішні чинники включають загрози з боку інших держав, міжнародний тероризм, економічні санкції, інформаційну війну та кіберзагрози. Особливу увагу слід приділити гібридним загрозам, які поєднують військові, інформаційні та економічні методи

дестабілізації. Інформаційна війна та кіберзагрози сьогодні набули особливої гостроти, оскільки вони спрямовані на підрив довіри до державних інституцій, маніпуляцію суспільною думкою та порушення функціонування критичної інфраструктури.

2. Теоретичні основи стратегічного планування у сфері національної безпеки забезпечують стійкість держави в умовах динамічних змін. Вони базуються на системному підході до аналізу загроз і можливостей, інтеграції стратегічного бачення з практичними заходами та розробці комплексних стратегій, які враховують довгострокові ризики, ресурси і пріоритети розвитку держави.

Ключовими аспектами є системність, яка охоплює всі компоненти безпеки (військову, економічну, інформаційну тощо), та проактивність, що спрямована на попередження криз через завчасне виявлення і нейтралізацію ризиків. Гнучкість стратегій дозволяє адаптуватися до непередбачуваних загроз, зокрема гібридних викликів, завдяки створенню систем моніторингу й аналізу.

Стратегічне планування включає розробку запобіжних заходів, механізмів кризового менеджменту та збереження ресурсів для функціонування держави під час надзвичайних ситуацій. Воно також передбачає врахування міжнародного контексту і партнерство з іншими країнами для підвищення стійкості. Важливим є використання ресурсного потенціалу, інвестиції в оборону, освіту та технології для посилення національної безпеки.

3. Історичний контекст розвитку стратегій національної безпеки України демонструє поступову еволюцію підходів до забезпечення державного суверенітету та захисту громадян. Після здобуття незалежності у 1991 році Україна зіштовхнулася з низкою викликів, включаючи необхідність формування власної системи безпеки на основі залишків радянської інфраструктури. Національна безпека на початковому етапі мала фрагментарний характер і значною мірою залежала від міжнародного

середовища, оскільки Україна орієнтувалася на позаблоковий статус. У 1990-х роках спроби налагодження конструктивного діалогу з іншими країнами часто супроводжувалися відсутністю системного планування, що залишало багато сфер незахищеними, зокрема в обороні, енергетиці та інформаційній безпеці.

Зміни у політичній ситуації та зростання міжнародних загроз на початку 2000-х років поступово змусили Україну звернути більше уваги на зміцнення оборонних можливостей і стратегічне планування. Перші реформи були спрямовані на посилення армії, створення основних концепцій національної безпеки та розвиток партнерських відносин з НАТО. Проте ці зусилля часто уповільнювалися через внутрішню політичну нестабільність і брак чітких пріоритетів. Ключовим фактором у зміні підходу стала збройна агресія Росії у 2014 році. Анексія Криму та розв'язання військових дій на сході України виявили критичні слабкості в системі національної безпеки, що вимагало негайного реагування. Україна почала здійснювати структурні реформи в оборонній сфері, посилювати співпрацю з міжнародними партнерами та адаптувати свої стратегії до нових умов.

4. Оцінка ефективності чинної стратегії національної безпеки України свідчить про її здатність відповідати ключовим викликам, які постають перед державою, однак водночас виявляє низку проблем, що потребують подальшого вирішення. Основним досягненням стратегії є її орієнтація на сучасні загрози, зокрема збройну агресію, гібридні виклики, кіберзагрози та інформаційні атаки. У ній передбачено важливі заходи щодо модернізації оборонного комплексу, розвитку кібербезпеки та зміцнення міжнародного співробітництва. Водночас стратегія спрямована на створення комплексної системи національної безпеки, яка поєднує військові й невійськові компоненти, та передбачає активну участь держави у регіональних і глобальних механізмах безпеки.

Попри позитивні аспекти, однією з ключових проблем є недостатня інтеграція між цивільним і військовим секторами. В умовах сучасних викликів

така взаємодія є критично важливою, оскільки саме координація дій між органами влади, громадянським суспільством і військовими структурами дозволяє забезпечити ефективність виконання завдань у сфері безпеки. Нині існує потреба в покращенні механізмів взаємодії, що включає оптимізацію управління кризовими ситуаціями, підвищення рівня комунікації між секторами та залучення громадськості до питань безпеки. Важливим завданням є також посилення системи стратегічного планування, що охоплює довгострокові прогнози й адаптацію до нових загроз, які постійно змінюються.

Окремою сферою, яка потребує посилення, є координація з міжнародними партнерами, особливо в контексті кібербезпеки та протидії інформаційним атакам. Зростання кількості кібератак на державні та приватні інфраструктури України свідчить про необхідність посилення міжнародної підтримки й обміну досвідом у цій сфері. Тісніше партнерство з міжнародними організаціями, такими як НАТО та ЄС, сприятиме впровадженню сучасних технологій кіберзахисту, вдосконаленню законодавства і розвитку людського капіталу. У свою чергу, це дозволить Україні ефективніше реагувати на виклики у цифровому просторі, посилюючи загальну стійкість системи національної безпеки.

5. Збройна агресія Росії проти України, що почалася у 2014 році з анексії Криму і ескалації конфлікту на сході України, а в 2022 році переросла у повномасштабне вторгнення, створила для нашої країни низку надзвичайно складних і критичних викликів, що безпосередньо впливають на національну безпеку. Окрім військових загроз, Україна стикається з широким спектром політичних, економічних, інформаційних та соціальних загроз, що ставлять під сумнів стабільність держави і її суверенітет.

Одним із найбільших викликів є прямі військові дії. Російська армія не лише проводить активні бойові дії на сході та півдні України, але й здійснює постійні ракетні обстріли цивільної інфраструктури, що призводить до величезних руйнувань і жертв серед мирного населення. Окрім того, країна стикається з серйозною загрозою територіальної цілісності через незаконну

окупацію частини її території. Крим, частина Луганської та Донецької областей залишаються під контролем окупантів, що ускладнює вирішення політичних, економічних і гуманітарних проблем. Також немалою проблемою є значні руйнування інфраструктури, включаючи енергетичні об'єкти, дороги, мости та промислові підприємства, що безпосередньо впливає на здатність країни функціонувати на національному та міжнародному рівнях.

Однак військові загрози не обмежуються лише прямими бойовими діями. Росія активно використовує методи гібридної війни, включаючи кібератаки, інформаційну агресію, а також підтримку сепаратистських та проросійських сил на території України. Це все створює додаткові труднощі для безпеки держави, оскільки державні структури повинні одночасно протистояти різним фронтам агресії.

6. Військова агресія супроводжується серйозними політичними та економічними викликами. Одним із головних завдань для України є підтримка політичної стабільності всередині країни в умовах воєнного стану та постійного тиску з боку агресора. Росія здійснює дипломатичний тиск на країни Заходу, намагаючись послабити міжнародну підтримку України, що ускладнює процес прийняття рішень на міжнародному рівні. Крім того, Росія активно використовує економічні важелі, такі як санкції, енергетичні блокади, маніпулювання цінами на нафту і газ, щоб послабити економічну незалежність України.

Однією з найбільших економічних загроз є енергетична криза. Пошкодження енергетичної інфраструктури внаслідок військових дій та цілеспрямовані удари по енергогенеруючих об'єктах спричиняють дефіцит енергоресурсів, що у свою чергу веде до масштабних відключень електроенергії і водопостачання. Відсутність енергетичної стабільності може мати руйнівний вплив на життєдіяльність країни та економічну ситуацію в цілому.

7. Окрім військових, Україна стикається й з низкою невійськових загроз. Однією з них є кібератаки, які стали новою формою гібридної війни. Російські

хакери активно атакують критичну інфраструктуру України, зокрема державні органи, банки, енергетичний сектор, а також намагаються зламати інформаційні системи, що призводить до порушення нормальної роботи економіки та управління державою. Кібератаки можуть призвести до значних фінансових втрат, втрати даних, а також до дискредитації урядових органів на міжнародній арені.

Інформаційна безпека є ще одним ключовим викликом для України в умовах збройної агресії. Росія активно використовує інформаційні технології для маніпуляцій і поширення фальшивої інформації, пропаганди і дезінформації. В результаті виникає спотворене сприйняття подій як в Україні, так і за її межами. Метою таких дій є дестабілізація внутрішньополітичної ситуації в Україні, підрив її міжнародного авторитету, а також створення хаосу серед населення. Україна, зі свого боку, активно працює над боротьбою з дезінформацією, посилюючи роботу у сфері інформаційної безпеки, розвиваючи контрпропагандистські кампанії та покращуючи співпрацю з міжнародними партнерами у боротьбі з кіберзагрозами.

Збройна агресія Росії проти України створила для держави низку складних і багатогранних викликів, що ставлять під загрозу національну безпеку. Відновлення територіальної цілісності, забезпечення безпеки цивільного населення, захист інфраструктури від кібератак і інформаційного впливу, зміцнення економічної стабільності — усе це вимагає комплексного підходу та активної роботи на всіх рівнях державного управління. Водночас міжнародна підтримка, зокрема співпраця з НАТО та іншими партнерами, залишається важливою складовою забезпечення національної безпеки та сприяє підвищенню обороноздатності України в умовах агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. Niss. 2023. С. 1–14.
URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/executive-1.pdf> (дата звернення: 18.09.2024).
2. Бартош Н. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ. *Public management*. 2022. Т. 28, № 3. С. 17–24.
URL: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3\(28\)-2](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3(28)-2) (дата звернення: 19.11.2024).
3. Бевз Т. Виклики сьогодення й минулого. Наукові записки. 2018. Т. 93, № 1. С. 270–281.
4. Белєсков М. М. Сучасний російський спосіб ведення війни: теоретичні основи і практичне наповнення. Нац. ін-т стратег. дослідж., 2021.
URL: <https://doi.org/10.53679/niss-analytrep.2021.09> (дата звернення: 19.11.2024).
5. Білий В. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. Державне управління. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 17. С. 92–98.
6. Варшавський договір 1955 р. Електронна бібліотека | Інститут історії України. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Varshavskyj_dohovir_1955 (дата звернення: 16.09.2024).
7. Годлевська В. Ю., Кононенко В. В. КІБЕРБЕЗПЕКА: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ІСПАНІЇ. *Дніпровський*

науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. № 6. С. 60–64.
URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.6.9> (дата звернення: 19.11.2024).

8. Гордієнко С., Доронін І. Стратегічне планування у сфері державної безпеки як прикладна проблема. *Інформація і право.* 2023. Т. 44, № 1. С. 168–176.

9. Гудима О. П. Міжнародний досвід побудови систем забезпечення національної безпеки. Висновки для України. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил.* 2021. № 3(69). С. 16–25. URL: <https://doi.org/10.30748/zhups.2021.69.02> (дата звернення: 19.11.2024).

10. Гулаков В. А. Адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки : master's thesis. 2019. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76632> (дата звернення: 19.11.2024).

11. Гумен Ю. Гібридність російської православної церкви як загроза національної безпеки України. III Міжнародна наукова конференція «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки». 2023. Тернопіль. С. 60–62.

12. Два роки повномасштабної війни: загрози нацбезпеці, інформаційні виклики, оборонні тренди. *Укрінформ.* URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3832380-dva-roki-povnomasstabnoi-vijni-zagrozi-nacbezpeci-informacijni-vikliki-oboronni-trendi.html> (дата звернення: 19.09.2024).

13. Декларація про державний суверенітет України : Декларація Верхов. Ради Укр. Рад. Соціаліст. Респ. від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

14. Демографічна криза в Україні: мільйони біженців, воєнні втрати та як покращити ситуацію. *Новини Еспресо.* [espreso.tv.](https://espreso.tv/poyasnuemo-demografichna-kriza-v-ukraini-milyoni-) URL: <https://espreso.tv/poyasnuemo-demografichna-kriza-v-ukraini-milyoni->

bizhentsiv-voenni-vtrati-ta-yak-pokrashchiti-situatsiyu (дата звернення: 19.09.2024).

15. Дефіцит міжнародної допомоги України у 2025 р. може становити \$10-15 млрд - нардеп. interfax Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/976173.html> (дата звернення: 17.09.2024).

16. За період війни в сирії країну залишило 50% населення. чи повторять українці цей досвід. zahid.espreso.tv. URL: <https://zahid.espreso.tv/za-period-viyni-v-sirii-krainu-zalishilo-50-naselennya-chi-povtoryat-ukraintsi-tsey-dosvid> (дата звернення: 19.09.2024).

17. ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ (ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ ВРАЗЛИВОСТІ НАСЕЛЕННЯ): ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ / Т. Г. Васильців та ін. Herald of Lviv University of Trade and Economics Economic sciences. 2022. № 67. С. 43–48. URL: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-67-06> (дата звернення: 19.11.2024).

18. Ільченко О., Ільченко Б. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ. *Молодий вчений*. 2021. № 4 (92). С. 256–259. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-55> (дата звернення: 19.11.2024).

19. Колб О., Горбач Л. Про деякі проблемні аспекти діяльності із забезпечення національної безпеки окремих сил сектора безпеки та оборони України. *Юридичний вісник*. 2020. № 5. С. 33–38. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i5.1999> (дата звернення: 19.11.2024).

20. Коломієць Ю. Політична конфронтація та її вплив на національну безпеку України в умовах російської агресії. «Національна безпека України в умовах воєнного стану: виклики та реалії сьогодення». 2021. Кам'янець-Под. С. 7–8.

21. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

22. Крисовата М. Міграційні потоки: сучасні тенденції соціальної напруги.

URL: [http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/51821/1/Мар‘яна%20КРИСО ВАТА.pdf](http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/51821/1/Мар‘яна%20КРИСО%20ВАТА.pdf) (дата звернення: 18.09.2024).

23. Лисецький Ю.М., Семенюк Ю.В., Павленко Д.Г. Аналіз чинників, що впливають на систему забезпечення національної безпеки України в умовах гібридної війни. *Вісник воєнної розвідки*. 2020. № 60. С. 99–103.

24. Маркеєва О. Д., Розвадовський Б. Л. Держава та приватний сектор на захисті національної безпеки: від взаємодії до партнерства. Нац. ін-т стратег. дослідж., 2021. URL: <https://doi.org/10.53679/niss-analytrep.2021.23> (дата звернення: 19.11.2024).

25. Медвідь Ф., Чорна М. Безпекова політика України в умовах зовнішньої агресії: нормативно-правове забезпечення. *Наукові записки*. 2016. Т. 79, № 5. С. 117–126.

26. Мігранти та ЄС: криза в графіці. BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/09/150904_europe_vj_migration_crisis_it (дата звернення: 19.09.2024).

27. Мотайло О. Основні концептуальні підходи до сутності поняття «національна безпека». *Право та державне управління*. 2019. № 4. С. 288–293.

28. Національна безпека. Борисфен Інтел. URL: https://bintel.org.ua/nukma/nacionalna_bezpeka/ (дата звернення: 15.09.2024).

29. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці / О. С. Власюк. К. : НІСД, 2016. 528 с.

30. Нижник Н., Ситник Г., Білоус В. Національна безпека України. Навчальний посібник. Ірпінь, 2000. 203 с.

31. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України : монографія. Київ : Інтертехнологія, 2008. 496 с.

32. Павленко Д., Семенюк Ю., Лисецький Ю. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: державне управління. 2021. Т. 32, № 3. С. 102–106.

33. Пилипчук В. Г. Система і компетентція державних органів зі спеціальним статутсом у сфері національної безпеки України : монографія. Харків : Право, 2009. 200 с.

34. Поздняков В. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ. *ПЕРСПЕКТИВНІ ГАЛУЗІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ДИНАМІКА ТА ТРЕНДИ* / chair Ю. Чабаненко. 2020. URL: <https://doi.org/10.36074/16.10.2020.v3.01> (дата звернення: 19.11.2024).

35. Прекрасний Ю. Стратегія оборони України, відносно російської агресії та експансії, у сучасному міжнародному просторі. Збірник матеріалів круглого столу «роль зовнішнього чинника у суспільно-політичній кризі на південному сході України». 2017. Маріуполь. С. 35–37.

36. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII : станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 15.09.2024).

37. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV : станом на 8 лип. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

38. Про проголошення незалежності України : Постанова Верхов. Ради України від 24.08.1991 р. № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

39. Про Стратегію національної безпеки України : Рішення Ради нац. безпеки і оборони України від 06.05.2015 р. : станом на 29 трав. 2015 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-15#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

40. Публічне управління у сфері національної безпеки : підручник / Г. П. Ситник, М. Г. Орел ; за ред. Г. П. Ситника. К.: ВПЦ «Київський університет», 2022. 464 с.

41. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища. Нац. ін-т стратег. дослідж., 2022. URL: <https://doi.org/10.53679/niss-book.2022.01> (дата звернення: 19.09.2024).

42. Резнікова О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. NISS. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyu-analiz-bezpekovoho-seredovyshcha-ukrayiny> (дата звернення: 16.09.2024).

43. Роберт В. Back in the USSR: чи потрібна Україні повна мілітаризація економіки. Апостроф економіка. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/economy/2023-09-21/back-in-the-ussr-nujna-li-ukraine-polnaya-militarizatsiya-ekonomiki/54042> (дата звернення: 19.09.2024).

44. Русенко Н. ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ. *Věda a perspektivy*. 2023. № 10(29). URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-10\(29\)-165-178](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-10(29)-165-178) (дата звернення: 19.11.2024).

45. Савлюк М. Гібридна війна: сучасні загрози та Україна. Матеріали звітної наукової конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2023 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. 2024. Івано-Франківск. С. 94–95.

46. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник. Київ : Нац. акад. держ. упр. при Президент. Україні, 2012. 543 с.

47. Січень І. Мир для України: висновки за підсумками міжнародних заходів. Борисфен Інтел. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/mir-dlya-ukrayini-visnovki-za-pidsumkami-mizhnarodnih-zahodiv/> (дата звернення: 16.09.2024).

48. Смолянчук В. Ф. Національна безпека України: термінологічний баласт чи державотворча необхідність?. *Суспільно-політичні процеси*. 2017. Вип. 2/3 (6/7). С. 68–87.

49. Строяновський В. В. Механізми стратегічного аналізу в системі державного управління у сфері національної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 16, серп. С. 66–70.

50. Сучасні виклики України в умовах кризи світового порядку - Рада національної безпеки і оборони України. Рада національної безпеки і оборони України. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2269.html?PRINT> (дата звернення: 19.09.2024).

51. Тимошенко В. Внутрішні загрози національній безпеці України. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. С. 93–99.

52. Указ президента України №56/2022. Президент України Володимир Зеленський Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377> (дата звернення: 16.09.2024).

53. Устименко Б. Підготовка стратегічних документів у сфері національної безпеки України в умовах російської агресії: обрані аспекти. geostrategy.org.ua.

URL: <https://geostrategy.org.ua/media/statti/pidgotovka-strategichnyh-dokumentiv-u-sferi-nacionalnoyi-bezpeky-ukrayiny-v-umovah-rosiyskoyi-agresiyi-obrani-aspekty> (дата звернення: 17.09.2024).

54. Чижев Д. А. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ. *Kyiv Law Journal*. 2022. № 1. С. 186–191. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.29> (дата звернення: 19.11.2024).

55. Шевченко О. Еволюція стратегій національної безпеки України протягом років незалежності крізь призму забезпечення економічної безпеки

держави. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. 2021. № 65. С. 152–159.

56. Шемчук В. В. Економічна та інформаційна безпека держави: правові аспекти співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 83. С. 253–259. URL: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i83.140> (дата звернення: 19.11.2024).

57. Шляхтіна Г. Воєнно-політичні загрози та виклики: застосування організаційно-правового механізму забезпечення національної безпеки України. *Організаційно-правове забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану*. 2023. Кропивн. С. 323–326.

58. 2023 corruption perceptions index: explore the results. Transparency.org. URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2023?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwl6-3BhBWEiwApN6_kgNbDYJ_y0i_7V-Ol17e7g67w7-4hcNy54aegLMRmNTFItm8T5YpbBoC5scQAvD_BwE (date of access: 19.09.2024).

59. Antonova L., Abdullayev V. Корупція як чинник загрози національній безпеці. *Public Administration and Regional Development*. 2021. № 12. С. 336–355. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2021.12.02> (дата звернення: 19.11.2024).

60. Arimatéia da Cruz J. National security is still an ambiguous concept. *Journal of advanced military studies*. 2021. Vol. 12, no. 1. P. 210–215.

61. Fedorova H. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЖИТТЯ ГРОМАДЯН. *Public Administration and Regional Development*. 2019. № 3. С. 162–177. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2019.03.10> (дата звернення: 19.11.2024).

62. Vira I. Tymoshenko, Sergiy I. Maksymov, Larysa O. Makarenko, Olena S. Kravchenko, Sergiy S. Kravchenko. Threats to human rights in a globalized world / *Amazonia Investiga*. 2021. Volume 10 – Issue 39: P. 9–15.

63. Yakoviyk I., Chyzhov D., Karpachova N. National security policy in Ukraine: a change in the system of power relations of the modern world. *Revista San Gregorio*. 2020. No. 42. P. 2–12.

64. Zahumenna Y. O. Modern trends and conceptual approaches to understanding the essence of the concept of “national security”. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2022. Т. 99, № 4. С. 34–48. URL: <https://doi.org/10.32631/v.2022.4.03> (дата звернення: 16.09.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Національна безпека забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики [28].

Структурна схема системи національної безпеки [46, с. 154]

